

Partizanų baudžiamoji praktika Kauno apskrityje (1944–1952 m.)

I dalis

ĮVADAS

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – LGGRTC) Specialiųjų tyrimų skyrius tęsia tyrimų ciklą, skirtą Lietuvos partizanų baudžiamosioms operacijoms. L. Mikelevičius tyrė Varėnos kraštą, R. Zagreckas – Alytaus apskritį. Šis tyrimas skirtas Kauno apskričiai. Duomenys apima valsčius, priklausiusius Kauno apskričiai iki 1946 m. administracinės-teritorinės reformos, po pastarosios įvykdymo apskrities teritorija keitėsi. Išimtis – Karmėlavos valsčius, nes šis valsčius buvo sudarytas iš Jonavos ir Pažaislio valsčių, iki reformos priklausiusių Kauno apskričiai, o Jonavos valsčius liko ir po reformos, tik apkarpytas. 1950 m. administracinės-teritorinės reformos metu vietoj panaikintų valsčių buvo suformuotos sritys ir rajonai, todėl galimi netikslumai, nepriskiriant žuvusiųjų Kauno apskričiai, bet jie yra nežymūs, nes nuo 1950 m. partizanai faktiškai nevykdė baudžiamųjų operacijų. 1950–1952 m. žuvusiųjų skaičius yra labai mažas, nedarantis įtakos šiam tyrimui. Tyrinėjami visi smurtiniai mirties atvejai. Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kurie atvejai yra partizanų akcijos, o kurie – kriminaliniai nusikaltimai, sovietiniais metais priskirti partizanams.

Tyrimo pagrindas – Lietuvos ypatingojo archyvo (toliau LYA) dokumentai:

KGB archyvo NKVD–MVD, NKGB–MGB operatyvinės suvestinės, paaiškinamieji raštai, ataskaitos, direktyvos, instrukcijos, partizanų, jų rėmėjų baudžiamosios bylos, partizanų karo lauko nuosprendžių protokolai (jų išliko labai mažai), LYA Vidaus reikalų skyriaus archyvo bei LYA Lietuvos komunistų partijos skyriaus archyvo dokumentai. Papildomų dokumentų yra Lietuvos valstybiniame istorijos archyvo mirties aktų įrašuose (toliau MAĮ), Lietuvos centrinio valstybinio archyvo Vykdomųjų komitetų ir Darbo žmonių tarybos deputatų posėdžių protokoluose, regioniniuose laikraščiuose ir kitur. Visiems sovietiniams dokumentams būdingas ideologinis pamatas, net ir MAĮ. Juose nuo partizanų žuvę asmenys nurodyti kaip banditų aukos, tik keliuose įrašuose pažymėta, kad jie nužudyti miškinų arba „žaliukų“. Įrašai „nušautas“, „nužudytas“, „banditas“, nurodo, kad žmonės tikriausiai žuvo nuo sovietinių kariškių arba kriminalinių nusikaltėlių rankų, nors keliuose įrašuose konkrečiai nurodyta, kad juos nušovė kariškiai ar enkavedistai, žuvusieji gali būti partizanai. Viename įrašė nurodyta, kad asmuo nušautas iš mokomųjų lėktuvų¹. Kaip tai įvyko, nenurodyta, tačiau tai ne vienintelis panašus atvejis. 1947 m. kovo 30 d. bombarduojant ledų sangrūdą Nemune ties Rusne kelios bombos nukrito 300 m nuo tikslo, dėl to žuvo du žmonės, sugriauti

keli namai². Tačiau mums įdomesnis 1944 m. gruodžio mėn. 5 d. atvejis, kai iš lėktuvo buvo nušautas Garliavos valsčiaus gyventojas Jurgis Andriušis³. Tuo metu Kauno apskritis jau buvo gilus fronto užnugaris, kažin, ar vokiečių lėktuvai po laukus būtų vaikęsi Lietuvos žemdirbius. Tačiau tuo metu buvo ruošiama karinė čekistų operacija, siekiant „išvalyti“ sovietinį užnugarį nuo partizanų. Gali būti, kad tam buvo naudojama ir aviacija. Įrašuose pasitaiko netikslumų nurodant mirties datą, ypač jei įrašai daryti praėjus daugiau nei metams nuo žūties. Be to, lietuvinamos rusiškos pavardės, vardai, ne visada tiksliai nurodoma profesija ar socialinis statusas. Taip pat ne visi mirties atvejai registruojami. Pavyzdžiui, Jonavos valsčiuje 1946 m. birželio 23 d. partinis-sovietinis aktyvas išžudė Malinauskų ir Naskauskų šeimas, iš viso 7 žmones⁴. Apie tai jokių įrašų Jonavos valsčiaus MAĮ knygoje nėra, ir tokių atvejų ne vienas. Tačiau gali būti, kad mirties faktas įrašytas kitos apskrities MAĮ knygoje, jeigu toje apskrityje gyveno koks nors mirusiojo giminaitis. Ypač daug tokių atvejų pasitaikė tarp žuvusių sribų, nes dalis jų tarnavo kitose apskrityse nei gyveno prieš tarnybą. Tai tinka ir kariškiams, ne tik Lietuvos gyventojams. Stribai dažniausiai vadinami milicijos arba NKVD–VRM tarnautojais. Todėl MAĮ įrašus reikia labai atidžiai tyrinėti ir, lyginant su NKVD–MVD ir NKGB–MGB operatyviniais dokumentais, išsiaiškinti, ar yra tas atvejis užregistruotas ir ar jis vertinamas kaip partizanų išpuolis, nes MAĮ įrašuose nurodyta daug asmenų, žuvusių nuo kriminalinių nusikaltėlių rankų. Tyrime taip pat bus paliesta ši tema, nes nemažai kriminalinių gaujų (net čigonų) veikė prisidengę partizanų vardu. Operatyvinėse suvestinėse daug netikslumų, iškraipomi vietovardžių pavadinimai, pavardės. Labai dažnai skirtinguose dokumentuose žuvusio asmens pavardė rašoma vis kitaip ir vis klaidingai. Todėl neprofesionalūs tyrinėtojai

visus tuos žuvusius žmones pristato kaip skirtingus asmenis (pavyzdys – Povilo Masilionio „Partizanų teroro aukų knyga“⁵). Be to, sovietiniuose represinių struktūrų dokumentuose dažnai nurodamas netikslus amžius, ypač jaunuolių, pridedant jiems metų. Pavyzdžiui, partizanų mūšyje su milicininkais, saugumiečiais, sribais ir aktyvistais 1944 m. gruodžio 16 d. prie Vosbutų kaimo Čekiškės valsčiuje žuvo Romualdas Poška. P. Masilionis, remdamasis sovietinio saugumo dokumentais, rašo, kad R. Poškai (pateikia neteisingą pavardę Poškus) 18 metų,⁶ o MAĮ nurodo 15 metų, ir yra pažyma, kad jis žuvo kovoje su banditais⁷. Taip paaiškėja, kad sovietinis saugumas į sribus ėmė vaikus, nors tai draudė sovietiniai įstatymai, ir vertė jos kariauti. Buvo ir daugiau nepilnamečių sribų, MAĮ atsitiktinai demaskuoja sovietinį saugumą. P. Masilionis nurodo žuvusiuosius, kurie nebuvo nužudyti, o žuvo kitomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, apylinkės pirmininkas Kazys Kavaliauskas P. Masilionio knygoje nurodytas kaip žuvęs nuo partizanų⁸, nors MAĮ parašyta, kad jis prigėrė⁹.

Kitas šaltinis, kurio kol kas nepanaudojo tyrinėtojai, – tai apskričių Vykdomųjų komitetų (toliau VK) Darbo žmonių deputatų tarybos (toliau DŽDT) posėdžių protokolai. Vykdomieji komitetai, be kitų klausimų, sprendė ir tai, kam skirti vietinę personalinę pensiją, kuri dažniausiai buvo skiriama nepilnamečiams žuvusiųjų vaikams iki pilnametystės arba žuvusiojo tėvams, jeigu jie buvo senyvo amžiaus ir žuvusysis juos išlaikė. Tuose protokoluose nurodyta žuvusiojo pavardė, vardas, kokie jo nuopelnai, kad jo giminės būtų verti tos pensijos. Beveik visi žuvusieji, kuriuos nagrinėjo VK DŽDT, buvo susiję su sovietine valdžia: apylinkių ir VK darbuotojai, stribai arba sovietiniai aktyvistai. Nors protokoluose yra netikslumų, bet jie atskleidžia, kad žuvę nebuvo paprasti piliečiai, o aktyvūs sovietų valdžios rėmėjai

ir, beje, dauguma jų ginkluoti. Tai parodo VRM pažymos apie ginklų išdavimą sovietų valdžios aktyvistams.

Sovietinė spauda labai retai aprašydavo partizanų išpuolius, nebent įvykdavo koks parodomasis teismo posėdis. Tada pačiomis juodžiausiomis spalvomis apibūdindavo partizanus ir jų poelgius, nesibodėdami šlykščių epitetų partizanų atžvilgiu, tačiau apie partizanų akcijas nutylėdavo. Tik jei asmuo būdavo aukšto rango ir partizanų išpuolis įvykdavo viešoje vietoje, žmonių akivaizdoje, pranešdavo, kad iš pasalų „niekingi bailiai buržuaziniai nacionalistai“ nužudė tam tikrą asmenį, ir surengdavo žuvusiajam iškilmingas laidotuves, kuriose iškilmingai prisiekdavo tęsti jo pradėtus darbus, o dėl jo mirties kaltus niekšus nubauti visu griežtumu. Tačiau jei partinį darbuotoją nušaudavo kur nors atkampioje vietoje, kur nebūdavo pašalinių žmonių, pranešdavo, kad asmenį ištiko staigi mirtis. Taip, pavyzdžiui, nutiko Andriui Urbanui – LKP(b) instruktoriui, Kauno m. Stalino rajono partijos Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjo pavaduotojui. Jis buvo sunkiai sužeistas 19-ame Kauno–Jonavos kelio kilometre ir mirė ligoninėje. Viešai buvo paskelbta, kad jį ištiko ankstyva mirtis¹⁰. MAĮ¹¹ įrašyta „nušautas“, be priedašo „banditų“. Galima daryti prielaidą, kad gal tai buvo ne partizanų surengta pasala, o paprasčiausias kriminalinis nusikaltimas, gal net kariškių įvykdytas. Bet kartais sovietų pareigūnai surengdavo, kaip šiandien sakytų, tikrą „šou“. Geriausias ir, ko gera, net vienintelis tokio masto „spektaklio“ pavyzdys Lietuvoje buvo surengtas po mokytojos Onos Sukackienės, kuri tuo metu buvo rinkimų komisijos pirmininkė, sušaudymo 1946 m. vasario 3 d. naktį Lazdijų valsčiuje. Nors kartu buvo sušaudytas ir jos vyras – apylinkės VK sekretorius, bet visas dėmesys teko tik jai vienai. Pirmiausia pagrindiniame sovietų Lietuvos

laikraštyje „Tiesa“ buvo išspausdintas didžiulis vedamasis straipsnis apie mokytoją ir jos žūtį. Šį straipsnį perspausdino visi Lietuvos laikraščiai. O. Sukackienė buvo pavaizduota kaip liaudies švietėja, drąsi moteris, be galo mylinti Lietuvą, tikra Lietuvos patriotė, paminint jaunystės laikus, „kad ji tikėjo, kad Lietuvą veda laisvės keliu trispalvė“¹². Tačiau ji suprato klydusi ir kad geresnį gyvenimą Lietuvai gali suteikti tik sovietų valdžia. Mokytoja buvo vaizduojama kaip moteris, žuvusi savo darbo poste už komunistinius idealus. Jos vardu buvo pavadintos Marijampolės mokytojų seminarija ir Kapčiamiesčio vidurinė mokykla, skulptorius B. Pundzius nulipdė jos portretą, V. Valsiūnienė parašė poemą. Taip pokario sovietinėje Lietuvoje buvo bandoma sukurti žmonių, žuvusių įtvirtinant sovietinę valdžią, kultą. Kauno apskrityje taip pat žuvo mokytojai, bet jie tokio didelio dėmesio iš sovietinės valdžios nesulaukė. Siekiant išsiaiškinti, kurie atvejai yra kriminaliniai, padėjo ir sovietinė spauda. Kauno apskrities laikraštyje „Tarybų Lietuva“ buvo aprašytas vienos kriminalinės gaujos, siautėjusios Kauno mieste ir apskrityje, teismo procesas¹³. Šios gaujos „žygiai“ primena nuotykių filmą, kuriame suimtas gaujos vadeiva pabėga, vyksta susišaudymai, apiplėšimai. Ši gauja nužudė Kauno m. VK vairuotoją Ivaną Kuznecovą, kuris su valstybiniu automobiliu uždarbiavo Kauno geležinkelio stotyje, nes gaujai plėšikauti reikėjo automobilio. Iš karto ta gauja buvo įvardinta kaip antisovietinio pasipriešinimo dalis, o I. Kuznecovas – kaip partizanų teroro auka. Kad gauja su partizanais neturėjo nieko bendra, aiškiai rodo teismo posėdis, kurį aprašė „Tarybų Lietuva.“ Ši gauja buvo nuteista ne už priklausymą „nacionalistinėms banditų gaujoms“ ar priklausomybę antisovietiniam pogrindžiui, tai teisme nebuvo įrodyta, o už kriminalinius nusikaltimus.

Iš naujų ankstesniuose tyrimuose nepanaudotų dokumentų galima paminėti LSRS MVD sekretoriato fondo bylas. Jose apibendrinti žuvusių nuo partizanų žmonių statistiniai duomenys, pateikiama informacija apie pasienio kariuomenės operacijas ir kitą veiklą, apie represinių struktūrų nusikaltimus prieš gyventojus, teikiami specialūs pranešimai apie partizanų akcijas.

KAUNO APSKRITIS. PARTIZANŲ IR SOVIETŲ JĖGOS

Kauno apskritis geografiškai buvo Lietuvos centre, ribojosi su Šakių, Raseinių, Kėdainių, Ukmergės, Trakų (nuo 1946 m. balandžio mėn. – Kaišiadorių), Alytaus, Marijampolės apskritimis. 1944 m. apskritį sudarė 16 valsčių: Aukštosios Panemunės (164 km²), Babtų (224 km²), Čekiškės (252 km²), Garliavos (152 km²), Jonavos (418 km²), Kruonio (230 km²), Lapių (115 km²), Pakuonio (122 km²), Pažaislio (71 km²), Raudondvario (103 km²), Rumšiškių (128 km²), Seredžiaus (83 km²), Vandžiolgalos (269 km²), Veliuonos (134 km²), Vilkijos (152 km²), Zapyškio (117 km²). Šios apskrities dalies teritorija – 2734 kv. km¹⁴. Lapių, Vandžiolgalos, Jonavos valsčiuose gana didelį skaičių gyventojų sudarė rusakalbiai ir lenkų tautybės žmonės. Tuose valsčiuose partizanų aktyvumas buvo mažesnis. Atskirai išskirtas Kauno miestas, kurio teritorija 130 km². Visa apskrities teritorija kartu su Kauno miestu apėmė 2864 km². Bendras žemės ūkio plotas Kauno apskrityje buvo 214 790 ha, tik 4 proc. (8345 ha¹⁵) dengė miškas. 1945 m. birželį Kauno apskrityje buvo 24 tūkst. ūkių, gyventojų – 107 tūkst. Kauno mieste 1945 m. vasarą gyveno 86 064 žmonės¹⁶. Kauno apskritis buvo išskirtinė, nes Kauno miestas, apskrities centras, beveik visu Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu buvo Laikinoji

Lietuvos sostinė. Jis tuo metu buvo didžiausias pramoninis centras Lietuvoje, magistralinių ir geležinkelio kelių susikirtimo centras. Čia susitelkė visos nepriklausomos Lietuvos intelektualinės, administracijos valdymo, politikos jėgos. Todėl neatsitiktinai Kaunas tapo Lietuvos antisovietinio pagrindžio centru, kuris bandė sujungti visas antisovietines jėgas, taip pat ir partizanus. Kadangi Kauno apskritis buvo Lietuvos centre, čia susikirto 5 iš 10 partizanų apygardų: Kęstučio, Prisikėlimo, Vyčio, Didžiosios Kovos ir Tauro apygardos. Skirtingu laiku kovojo „Birutės“, „Dariaus ir Girėno“, „Geležinio vilko“, „Gražinos“, „Margio“, „Vaidoto“, „Žalgirio“, „Žiedo“, „Ažuolo“, Arlausko, Bagdono, Balčiūno, Bartulio, Belevičiaus, Katino, Luosio, „Viesulo“, Mickevičiaus, „Nakties“, „Riešuto“, „Saulės“, „Seniūno“, Vaclovo, „Vermachto“ ir kt. partizanų būriai. Iš pradžių partizanų skaičius būriuose sudarė 40–60 asmenų, kartais išaugdavo iki 100. Lietuvos partizanams vadovavo Lietuvos Laisvės armija (toliau LLA), įkurta 1944 m. dar Vokietijos okupacijos laiku. Lietuvos teritoriją partizanų vadovybė veiklos pradžioje suskirstė į 4 apygardas: Vilniaus, Kauno, Šaulių, Panevėžio¹⁷. Partizanams buvo duoti nurodymai: „Vietinę administraciją, miliciją ir atskirus šnipus reikia pagąsdinti ir laikyti tam tikroje įtampoje, kad bijodami mirti jie ne taip nuoširdžiai eitų savo pareigas. Todėl visai nebūtina likviduoti visus pareigūnus, o tik pačius pavojingiausius, kitus tik gerai pagąsdinti.“¹⁸ Taigi Lietuvos partizanų tikslas nebuvo šaudyti visus iš eilės, o tik išimtiniais atvejais ir tik pavojingiausius. Tačiau patiriant didelių nuostolių nutarta išskaidyti būrius į mažesnius dalinius ir visus būrius suvienodinti pagal kariuomenės struktūrą. 1945 m. Laikinasis Lietuvos partizanų statusas nurodo, kad mažiausias kovinis vienetas – penketukas (5 žmonių grupė), du ar trys tokie penketukai sudaro skyrių, 2–3 skyriai

sudaro būrį, 2–3 būriai sudaro grupę, kuriai suteikiamas pavadinimas¹⁹. Prie grupės steigama teismo kolegija, susidedanti iš 7 narių, 2 kandidatų ir pirmininko. 1945 m. gruodžio mėnesį partizanų A apygardos štabe parengti „Partizanų lauko teismo nuostatai“²⁰, kurių pagrindu vėliau įsteigti karo lauko teismai. Taigi jau nuo pat pradžių Lietuvos partizanų vadovybė teisinei klausimo pusei skyrė daug dėmesio. Buvo numatyta bausmių sistema patiems partizanams, už ypač sunkius nusikaltimus – plėšimus, išdavystę – skiriamas sušaudymas²¹. Be to, dar išleistas įsakymas, kuriame griežtai draudžiama tyčiotis iš negyvų priešų, kad ir kas jie būtų, draudžiama be savo viršininko nurodymo arba partizanų pasitarimo sušaudyti paimtą į nelaisvę asmenį. Apie sušaudytąjį įsakyta surašyti mirties aktą pateikiant jo nusikaltimų įrodymus, o tą aktą saugoti kuopoje²².

Vykstant II pasauliniam karui sovietai kovai prieš partizanus naudojo pasieniečių karinius dalinius (jie priklausė NKVD struktūrai), kurie buvo skiriami frontų užnugario apsaugai, NKVD vidaus kariuomenę, miliciją (buvo sukurtas specialus skyrius kovai su banditizmu), iš vietinių gyventojų buvo sudaromi naikintojų būriai, vėliau pervadinti „liaudies gynėjais“, kuriems tautoje prigijo „stribų“ pavadinimas (iš rusų k. „истребитель“ – naikintojas). 1945 m. Kauno apskrityje veikė 596 stribai²³, panašus jų skaičius išliko visu kovos laikotarpiu. Be to, kovai su partizanais buvo pasitelkiamas ginkluotas sovietinis-partinis aktyvas, kurį šiais laikais kai kas vadina „civiliais gyventojais“. Reikalui esant buvo pasitelkiama reguliari kariuomenė, ypač 1944–1945 m. Todėl 1945 m. kovo 27 d. Baltarusijos ir Lietuvos karinės apygardos vadas išleido įsakymą Nr. 058 nurodantį, kad visi karinei apygardai pavaldūs daliniai turi aktyviai dalyvauti kovoje prieš banditizmą kartu su NKVD kariuomene pagal

NKVD planus ir vadovaujant Lietuvos SSR NKVD. Tačiau aukštesnioji vadovybė šį įsakymą patikslino. Buvo griežtai uždrausta prieš partizanus naudoti 50-ąją atsargos šaulių diviziją²⁴. 50-ąją atsargos šaulių diviziją sudarė lietuvių tautybės asmenys. Divizijoje vyko masinis dezertyravimas, kuris privertė karinę vadovybę galiausiai išformuoti diviziją kaip nepatikimą. Be kariuomenės dalinių, į Lietuvą siūsdavo atlikti kovinės praktikos sąjunginių VRM ir kariuomenės karininkų mokyklų kursantus, kurie patekdavo ir į Kauno apskritį. Kauno apskrityje veikiančių partizanų padėtį sunkino tai, kad Kaune 1944 m. buvo dislokuoti III Baltarusijos fronto štabo skyriai su fronto žvalgybos ir kontržvalgybos daliniais. Todėl čia veikė labai daug kontržvalgybos SMERŠ skyrių, kurių vienas iš uždavinių buvo kova su partizaniniu judėjimu. Jie bet kada galėjo pasitelkti į pagalbą kariuomenės dalinius, kurių Kauno apskrityje buvo daug, užtikrinant fronto štabo skyrių saugumą. Sovietinis saugumas Lietuvos teritoriją padalino į 7 NKGB–NKVD operatyvinius sektorius – Memelio (vėliau pervadintas į Klaipėdos)²⁵, Marijampolės, Šiaulių, Panevėžio, Kauno, Utenos ir Vilniaus. Kauno sektoriui priklausė Kauno, Raseinių ir Kėdainių apskritys. Kauno sektoriaus viršininkas iš pradžių buvo valstybės saugumo komisaras (tai prilygo generolo majoro laipsniui) Rodionovas, vėliau – pulkininkas Veselovas. Jie turėjo koordinuoti visų sovietinių represinių struktūrų darbą, rinkti informaciją apie veikiančius partizanų būrius, jų skaičių, ginkluotę, dislokacijos vietas, antisovietinį pagrindį, sukurti savų agentų tinklą, rengti planus, kaip likviduoti partizanų būrius ir antisovietinį pagrindį. 1946 m. operatyviniai sektoriai likviduoti, jų darbą perėmė apskričių ir miestų MGB skyriai. 1950 m. Lietuvoje atlikta administracinė reforma, panaikintos apskritys

ir valsčiai, Lietuvos teritorija padalinta į 4 sritis (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių), sritys – į rajonus. Apskričių MGB darbą perėmė sričių MGB skyriai. Tokia struktūra išsilaiškė iki 1954 m. Tačiau ir pačioje MGB įvyko pokyčiai. 1950 m. prie MGB buvo prijungta milicija, bet jau 1953 m. pavasarį pati MGB prijungta prie VRM, tiesa, neilgai – iki 1954 m. pavasario.

1944 METAI

1944 m. birželio 23 d. sovietų kariuomenė pradėjo plataus masto puolamąją karinę operaciją „Bagration“. Šios operacijos metu buvo sutriuškinta vokiečių „Centro“ armijų grupuotė, ir liepos pradžioje sovietų kariuomenė įsiveržė į Lietuvos teritoriją. Į Lietuvą įžengė I Pabaltijo ir III Baltarusijos fronto junginiai. Kauno apskrityje kovėsi III Baltarusijos fronto daliniai, kurie Kauno apskritį pasiekė liepos pabaigoje. Liepos 24–25 d. buvo užimta Jonava, Karmėlava, rugpjūčio 1 d. Garliava, Vandžiogala, Babtai²⁶, rugpjūčio 4 d. – Vilkija. Iki rugpjūčio vidurio užimta visa Kauno apskrities teritorija.

Visose užimtose Lietuvos teritorijose sovietai tuoj pat skelbdavo mobilizaciją ir pradėdavo prievarta mobilizuoti Lietuvos vyrus į sovietų kariuomenę. Ne išimtis ir Kauno apskritis. Todėl ir pirmoji užfiksuota partizanų akcija buvo nukreipta prieš mobilizaciją. Rugpjūčio 27 d. Kauno m. karinio komisariato kariškiai Pakuonio valsčiuje sulaukė 9 vyrus ir varėsi į Kauną. Artinantis nakčiai, kariškiai nutarė nerizikuoti ir pernakvoti Pakuonių kaime. Tarp 23 ir 24 val. į kaimą įsiveržė partizanai. Kiek jų buvo ir kokie jie – neaišku. Šaukdami „Lietuviai, bėkite!“ pradėjo šaudyti, metė kelias granatas, nuo kurių skeveldrų žuvo viena moteris²⁷. Tai pirmą Kauno apskrityje nurodyta auka, žuvusi nuo partizanų. Tai buvo netyčinė auka, kurių

karo metu, deja, pasitaiko. 1944 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais partizanų būriai steigėsi spontaniškai. Juos sudarė besislapstantys nuo mobilizacijos ir sovietinių represinių struktūrų vyrai. Iš pradžių atskirų būrių veiksmi buvo nekoordinuoti, tarpusavyje jie beveik nepalaikė ryšių. Pačioje partizaninio karo pradžioje kiekvieno būrio partizanai atskirai spręsdavo, ką reikia nubausti. Pirmiausiai stengdavosi nukauti vykdomosios valdžios atstovus, milicininkus. Dažnai tuo metu sprendimą sunaikinti vieną ar kitą asmenį priimdavo koks nors vienas ar keli kaimo gyventojai, nebūtinai priklausiantys partizanams, pasirinkę individualią kovą prieš sovietus. Tokiu metu dažniausiai į namą, kuriame gyveno vykdomosios valdžios atstovai, aktyvistai ar represinių struktūrų atstovai mesdavo vieną ar kelias granatas, o patys greitai pasišalindavo iš įvykio vietas. Taip rugsėjo 23 d. nuo granatų, mestų į Rumšiškų valsčiaus pirmininko I. Germanovičiaus namus, žuvo Rumšiškų valsčiaus komsorgas D. Krugliakovas ir pirmininko sūnus milicininkas N. Germanovičius²⁸, spalio 12 d. nuo dviejų granatų žuvo V. Ambrazas – komunistas ir kaimo aktyvistas²⁹. Teigti, kad tai įvykdė kažkoks partizanų būrys, neturime pagrindo. N. Germanovičiaus atveju NKVD įtarė du vietas gyventojus, kuriuos N. Germanovičius buvo sulaukęs kaip vengiančius kariuomenės ir kurie dėl to grasino N. Germanovičiui. Vežami į Kauną jie pabėgo, ir NKVD iškėlė versiją, kad tai jų kerštas. Su partizanais šie gyventojai nieko bendra neturėjo. Tai patvirtino ir tolesnis tyrimas, tačiau jie buvo apkaltinti sukūrę teroristinę grupę kovai prieš sovietų valdžią³⁰. Vis dėlto jų nekaltino, kad jie priklausę partizanams. Vietinių vyrų auka galėjo tapti ir Petras Genevičius iš Rumšiškų valsčiaus, Dovainių apylinkės pirmininkas, žemės komisijos narys, kurio pareiga buvo atiminėti žemę iš ūkininkų, perskaičiuoti naudmenų plotą. Jis buvo nušautas vakare

grįžtantis namo³¹. Tai galėjo padaryti bet kuris ūkininkas, iš kurio buvo atimta žemė ar sumažintas žemės plotas, tuo labiau, kad tuo laikotarpiu gauti ginklą nebuvo sunku. Taip pat spontaniškai buvo užpulti Kruonio valsčiuje Kauno karinio komisariato darbuotojai, su vietos sovietiniais aktyvistais ieškoję besislapstančių nuo mobilizacijos vyrų ir Kazokų kaime sulaikę du brolius. Vedant sulaikytuosius į mobilizacijos punktą netoli Būtkiemio kaimo, grupę apšaudė iš krūmų, nukovė komisariato darbuotoją kapitoną Borisą Suchaparovą ir sovietinės valdžios aktyvistą, buvusį sovietinį partizaną Dmitrijų Cedelniką. Kruonio valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Juozas Raževičius buvo sužeistas,³² o broliai pabėgo. Apšaudyti galėjo brolių giminės, kurie nutarė jėga išvaduoti savo giminaičius. Pirmoji partizanų įvykdyta baudžiamoji akcija, nekelianti jokių abejonių, įvyko lapkričio 15 d. Jagminiškių kaime, Vilkijos valsčiuje. Partizanų būrys atėjo į Antano Mačiulio namus, kur viešėjo dar du partijos įgaliotiniai ir du kaimynai, vienas iš kurių buvo stribas. Ir juos visus, ir Mačiulio žmoną išvedė į mišką ir sušaudė³³. Kas buvo tasai Antanas Mačiulis, duomenų neaptikta, greičiausiai – kaimo sovietinis aktyvistas, jeigu jau pas jį nakvojo apskrities partijos įgaliotiniai ir stribas. Nuo gruodžio mėnesio partizanų judėjimas Kauno apskrityje tampa vis aktyvesnis, partizanai savo veiksmus pradeda koordinuoti, vykdant operacijas jungiasi keli ir daugiau partizanų būrių, į pagalbą kviečiami kovotojai iš gretimų apskričių. Pirmą didelę partizanų baudžiamoji operacija įvykdyta gruodžio 1 d. užpuolant Seredžiaus valsčiaus centrą – Seredžiaus miestelį. Naktį partizanai užėmė Seredžiaus vykdomąjį komitetą, iš namų surinko valsčiaus sovietinį-partinį aktyvą (9 žmones) ir prie vykdomojo komiteto pastato sušaudė³⁴. Be to, tą pačią dieną

tizanų ir besislapstančių nuo mobilizacijos vyrų. Atėjus nakčiai apsistojo Girininkų kaime pas vieną gyventoją. Naktį į kambarį, kuriame nakvojo pasieniečiai, buvo įmesta granata, nuo kurios sprogo žuvo vienas pasienietis, o trys buvo sužeisti³⁵. Gruodžio 3 d. užpultas Pakuonio miestelis – Pakuonio valsčiaus centras. Nušautas milicininkas Joannikėjus Surinimas, apšaudytas kaimo tarybos pirmininko namas³⁶. Ir toliau buvo šaudomi pavieniai sovietų valdžios aktyvistai, bet, deja, vis pasitaikydavo atvejų, kai žūdavo nekalti žmonės. Gruodžio 17 d. apšaudytas Pakuonio miestelyje statistikos inspektoriaus namas, tuo metu jame buvo pašalinis žmogus, kuris apšaudant žuvo³⁷.

Gruodžio 16–18 dienomis Čekiškės valsčiuje įvyko vienas garsiausių tuo metu mūšių su NKVD daliniais. Tada NKVD daliniai su reguliariosios kariuomenės daliniais vykdė operaciją, skirtą „išvalyti“ III Baltarusijos fronto užnugarį nuo partizanų, likusių vokiečių kareivių, kartu gaudant vengiančius mobilizacijos. Prie Vosbutų kaimo viena NKVD operatyvinė grupė, vadovaujama valstybės saugumo kapitono Viniuchovo (kitose dokumentuose – *Vinukov*), pasitiktą smarkia ugnimi, užviręs mūšis truko 3 dienas. Šiai operacijai partizanai buvo gerai pasiruošę. Keliuose, vedančiuose į Vosbutus, buvo surengtos pasalos. Į vieną tokių pasalų pateko ir sužeistas Viniuchovas, kai jį su keliais kitais sužeistaisiais vežė į Kauną. Viniuchovas buvo ištrauktas iš mašinos, nuvestas į mišką ir sušaudytas. Pavyko identifikuoti 9 žuvusius Vosbutų mūšyje, tarp jų – du valstybės saugumo karininkai, 3 milicininkai ir 4 stribai (aktyvistai). Žuvo dar bent vienas milicininkas – du vos prasiėdę mūšiu, dar du vėliau, kai juos sužeistus vežė į Kauną ir kai jie buvo sulaikyti kartu su Viniuchovu³⁸. Taigi iš sovietų pusės žuvo mažiausiai 10 žmonių. Nors visur teigiama, kad keturi žuvusieji – stribai, bet greičiausiai

tai buvo vietiniai sovietiniai aktyvistai, nes ir dokumente nurodyta, kad operacijoje prieš partizanus dalyvavo 10 aktyvistų³⁹. Patyrinęs žuvusių aktyvistų duomenis paaiškėjo, kad jauniausiam Romualdai Poškai buvo 15 metų. Taip įrašyta MAĮ, kur sūnaus duomenis nurodė jo tėvas pažymėdamas, kad jis sūnų išlaikė, sribams mokėjo atlyginimą⁴⁰. Tačiau sovietiniuose šaltiniuose teigiama, kad sūnui buvo 17 metų. Prie MAĮ pridėta vykdomojo komiteto pažyma, kad R. Poška „žuvo kovoje su banditais“. Sovietų valdžia negailėjo net vaikų ir vertė juos kariauti. Kiti žuvusieji aktyvistai: mokytojas (39 metų), butų biuro sąskaitininkas (17 metų, prie jo MAĮ pridėtas aktas, kad žuvo kovoje su banditais Vosbutų (akte: *Ozbutu*) kaime) ir žemės ūkio darbininkas (25 metų)⁴¹. Mokytojo Vinco Juodviršio Kauno apskrities valsčiuose MAĮ nėra, tačiau yra Kauno apskrities Vykdomojo komiteto posėdžio protokolas, kad mokytojo V. Juodviršio žmonai ir vaikams, kurių tėvas žuvo nuo banditų gruodžio 16 d. Čekiškės valsčiuje, skiriama pensija⁴². Tą dieną jokių NKVD–NKGB operatyvinių, spec. pranešimų nėra, nepaminėta ir penkių dienų suvestinėse, kad Čekiškės valsčiuje būtų žuvęs mokytojas, nurodytas tik mūšis prie Vosbutų kaimo. Tą pačią dieną Kruonio valsčiuje buvo užpultas ir nusiaubtas paštas, sumušti 6 sovietinės valdžios aktyvistai, tačiau niekas nežuvo. Todėl didžiausia tikimybė, kad mokytojas V. Juodviršis žuvo būtent Vosbutų mūšyje.

Gruodžio 17 d. Čekiškės valsčiuje Šlapučių kaime nušautas apylinkės tarybos pirmininkas Volkauskas, iš jo paimti šaukimai į sovietinę kariuomenę ir kiti dokumentai. Gruodžio 21 d. (kituose pranešimuose 22 d.) nežinomas būrys išžudė Kvitkauskų šeimą: vyrą su žmona, jų 8 metų dukrą ir žmonos motiną. Specialiame pranešime rašoma, kad šis būrys paralyžiavo Čekiškės valsčiaus kelių apylinkių darbą, grąsindamas ir versdamas

apylinkių pirmininkus atsisakyti darbo, sumušė apylinkių tarybų darbuotojus⁴³. Nė viename pranešime neužsiminta, kad Kvitkauskams būtų grasinę, todėl nepanašu, kad tai to paties būrio darbas, nes nesutampa nusikaltimo braižas. Tame pačiame pranešime rašoma, kad Kvitkauskai dar 1940 m. gavo žemę, kuri buvo atimta iš ūkininko. Taigi minėtas susidorojimas galėjo būti ir asmeninis kerštas arba kriminalinių gaujų darbas. Štai rugpjūčio mėnesį Raudondvario valsčiuje buvo sulaukyta ginkluota automatais ir šautuvais gauja, kurios vieni nariai dėvėjo civilinius drabužius, kiti – vokiečių kariuomenės uniformas. Ši gauja nuolatos plėšė gyventojus, atiminėjo jų turtą ir gyvulius. Pasirodo, tai buvę sovietiniai partizanai, kurie dirbo kalėjimo prižiūrėtojais IX forte, o nusikaltimus vykdė įsakius to kalėjimo viršininkui, valstybės saugumo papulkininkui Čečevui. Visą pagrobtą turtą ir gyvulius jie pristatydavo į IX fortą⁴⁴. Be to, tuo metu knibždėte knibždėjo dezertyrų, kurie irgi plėšikavo kaip ir patys sovietiniai kariškiai. Todėl tvirtai teigti, kad Kvitkauskų šeimą nužudė partizanų būrys, negalime. Tuo laikotarpiu išžudyti visą šeimą nebuvo būdinga partizanams. Štai Kruonio apskrityje gruodžio 18 d. partizanai atėjo pas apylinkės tarybos pirmininką Grigonį, pastarasis pabėgo, liko tik žmona. Ją, užrišę akis, partizanai nusivedė į mišką, ištardė apie vyrą, rašoma, kad mušė, bet nenužudė, o paleido⁴⁵. Be to, partizanai dažniausiai savo aukas nuvedavo į mišką ir ten įvykdėdavo nuosprendį. Taip įvyko A. Mačiulio namų užpuolimo metu, Seredžiaus užpuolimo gruodžio 1 d. metu ir mūšyje prie Vosbutų kaimo, kai buvo sulaukyta mašina su sužeistais enkavedistais ir milicininkais. Sulaukytųjų nesušaudė vietoje, o nusivedė į mišką ir ten įvykdė mirties nuosprendį. Nerasta ir mirties įrašų apie Kvitkauskų šeimos ir Volkausko žūtį. Gruodžio 19 d. Kruonio valsčiaus partizanai

išklijavo ant kai kurių apylinkių tarybų pirmininkų ir jų pavaduotojų namų durų perspėjimus, kad jie atsakytų užimamų pareigų. Gruodžio 22 d. Seredžiaus valsčiuje buvo nušauti du raudonarmiečiai⁴⁶, bet vėl nėra jokių duomenų, kas juos nužudė. Ypač skaudų smūgį sovietai patyrė gruodžio 24 d., kai Garliavos valsčiuje Pagirių kaime buvo nukautas III Baltarusijos fronto NKGB transporto skyriaus viršininko pavaduotojas valstybės saugumo papulkininkis Aleksandras Bažanovas. Jis su III Baltarusijos fronto kontržvalgybos SMERŠ 3-iosios valdybos skyriaus darbuotojais, kuriems vadovavo 3-iosios valdybos viršininko pavaduotojas valstybės saugumo pulkininkas Smirnovas, atvyko į Pagirių kaimą suimti antisovietinio pasipriešinimo dalyvio Alfonso Arlausko. Namuose jo nerado, todėl nutarė suimti jo tėvą ir kaimyną Mitkų, kuris tuo metu buvo pas Arlauskus. Sodinant į automobilį buvo paleista kulkosvaidžio serija iš netoliese esančio miško. Taikyta būtent į aukšto laipsnio karininką, nes, be A. Bežanovo, lengvai sužeistas buvo tik vienas kareivis, stovėjęs šalia, niekas kitas daugiau nenukentėjo, ir partizanai iš karto atsitraukė⁴⁷. Nors pranešime rašoma, kad apšaudyta iš kulkosvaidžių, bet tai menkai tikėtina, nes tada būtų daug didesni nuostoliai, be to, galėjo nukentėti ir A. Arlausko tėvas su kaimynu. Šis atvejis, tiksliau, pranešimas į Maskvą išryškino ir vietos represinių struktūrų konfliktą su fronto represinėmis struktūromis. Kauno sektoriaus operatyvinės grupės vadas pasi-naudojo proga apskusti III Baltarusijos fronto SMERŠ-ą, kad jie savo veiksmų nederina su vietos organais, savivaliauja, vykdo neteisėtus suėmimus. Apytiksliais Radionovo skaičiavimais, suėmimus Kauno apskrityje ir pačiame Kaune vykdė net 11 SMERŠ-o skyrių, pradedant belaisvių lagerių, pulkų ir baigiant fronto SMERŠ-o skyriais⁴⁸. Taip pat gruodžio 24 d. Čekiškės valsčiuje buvo

nužudytas sovietinis aktyvistas Juozas Pudimaitis. Kas jį nužudė, neaišku, nes operatyvinių ir specialiųjų pranešimų apie tai nėra, tik Kauno apskrities Vykdomojo komiteto 1946 m. liepos mėn. nutarimas skirti nužudyto J. Pudimaičio šeimai pensiją. Nors tokiais atvejais dar prirašydavo, kad „buvo nužudytas nacionalistinių banditų“ arba bent „banditų“, kaip Vinco Juodviršio atveju, šiuo atveju parašyta tik „nužudytas“⁴⁹. Gruodžio 30 d. partizanai užpuolė Čekiškės miestelį. Užpuolimo metu buvo nušautas Čekiškės valsčiaus karinio stalo viršininkas Antanas Laurinavičius, jo žmona ir sužeista į ranką pionierių vadovė Genė Odalienė (Obelienė), į mišką buvo nuvesti dar 8 sovietiniai aktyvistai ir jų šeimos nariai⁵⁰. P. Masilionio knygoje nurodyta, kad buvo nužudyta ir pionierių vadovė⁵¹, bet paaiškinamajame rašte nurodyta, kad ji buvo tik sužeista. Čekiškės valsčiaus Vykdomojo komiteto pažymoje irgi nėra žinių, kad ji būtų žuvusi. Iš viso pažymose nurodyti 9 žmonės, yra liudininkų parodymai dar apie 2 nužudytus asmenis. Taigi iš viso žuvo 11 žmonių. Tais metais minėtas partizanų antpuolis buvo paskutinis. Iš viso 1944 m. Kauno apskrityje pagal įvairius dokumentus žuvo 128 asmenys. Patvirtinta, kad iš jų nuo partizanų rankų žuvo 45 asmenys, dar 15 greičiausiai taip pat nužudyti partizanų, nes nužudytieji buvo kariškiai, represinių struktūrų atstovai, sovietinės valdžios aktyvistai. Vis dėlto nėra įrodymų, kad juos nukovė būtent partizanai. 29 nužudymo atvejai kriminaliniai, 2 iš keršto, 32 atvejai neišaiškinti, nes yra tik mirties aktų įrašai, kuriuose nurodyta, kad asmenys buvo „nužudyti, nušauti, nukauti“, bet šių atvejų nėra saugumo dokumentuose, suvestinėse, specialiuose pranešimuose. Todėl tai greičiausiai kriminalinio pobūdžio nusikaltimai, kuriuos vykdė ir sovietiniai kariškiai, nes kai kuriuose MAĮ įrašyta: „Nušovė kareiviai“, ir tai neturi nieko bendra nei su partizanais, nei

su antisovietiniu pagrindžiu. Dar du žmonės žuvo nuo granatos sprogdimo, ir neaišku, ar tai nelaimingas atsitikimas, ar partizanų, ar sovietinių kariškių veiksmų rezultatas. Atsitiktinė auka per susišaudymą taip pat gali būti nušauta tiek partizanų, tiek sovietų kariškių. Panašus ir kitas atvejis, kai auka buvo nušauta, o namas sudegė (sovietų kariškiai labai dažnai sudegindavo jiems bandančių pasipriešinti žmonių namus, Kauno apskrityje per čekistinę-karinę operaciją gruodžio mėnesį buvo sudeginti 44 namai). P. Masilionio knygoje nurodyti 5 atvejai, nepagrįsti jokiais dokumentais, kad tokie asmenis tikrai žuvo, jų mirties nepatvirtina ir MAĮ. Du iš penkių buvo milicininkai, bet tarp milicininkų asmens bylų ir tarnybinių kortelių tokių asmenų nėra. Dar 39 žmonės (20 iš jų nepilnamečiai) žuvo nuo įvairiausių sprogmenų (granatų, minų, sviedinių), greičiausiai per nelaimingą atsitikimą, užlipus ar užvažiavus ant minų, neatsargiai elgiantis su sprogmenimis.

Kauno mieste, įvairių dokumentų duomenimis, buvo nužudyta 12 žmonių, 4 iš jų kriminalinių nusikaltimų metu, nužudymai užregistruoti milicijos baudžiamųjų bylų registracijos žurnale. Kitos 8 aukos greičiausiai irgi žuvo dėl kriminalinių nusikaltimų, nes jos neminimos saugumo suvestinėse, o žuvę žmonės – paprasti darbininkai ar namų šeimininkės, viena dirbo tarnautoja „Paramos“ įmonėje. Dar 21 žmogus (6 iš jų vaikai) Kaune žuvo nuo įvairiausių sprogmenų, greičiausiai, tai nelaimingi atsitikimai.

Nuo partizanų žuvę nepilnamečiai – jau minėti Vosbutų kaimo mūšyje su partizanais nukauti penkiolikmetis ir septyniolikmetis, kurie buvo ginkluoti ir kovėsi prieš partizanus. Dar viena nepilnametė auka – 8 metų Kvitkauskų dukra, nužudyta kartu su tėvais ir senele. Sovietų saugumas įtarė, kad tai padarė partizanai, tačiau jokių įrodymų nepateikė, net neįvardijo, koks partizanų būrys tai įvykdė, nors panašiais atvejais visada nurodydavo

įtariamą partizanų būrį. Dažniausiai šeimas išžudydavo kriminaliniai nusikaltėliai ir sovietiniai kariškiai. Štai spalio 19 d. Maurušaičių šeimą – motiną, dukrą ir sūnų – Garliavos valsčiuje nužudė sovietiniai kariškiai iš netoliese esančio aerodromo⁵². Motinos ir vaikų amžius nenurodytas, todėl nėra aišku, ar vaikai buvo pilnamečiai, nerasta ir CBAS įrašų, padedančių nustatyti žuvusiųjų amžių. Spalio 20 d. Pakuonio valsčiuje išžudyta Drulių šeima – motina, dukra, dėdė (vyro brolis) – ir sunkiai sužeistas 12 metų sūnus⁵³. Šį kartą įvardytas ir nusikaltėlis – aviacijos dalies viršila, matyt, iš to paties dalinio, kuris išžudė ir Maurušaičių šeimą, nes Garliavos ir Pakuonių valsčiai ribojasi. Operatyvinėje suvestinėje nurodyta, kad mergaitei buvo 14 metų, tačiau CBAS MAĮ nurodyta, kad 17 metų. Įrašas padarytas praėjus beveik metams po nužudymo 1945 m. liepos mėnesį, mirties data nurodyta spalio 16 d., bet gali būti, kad po metų tiksli data pamiršta. MAĮ motinos ir dukters nurodyta mirties priežastis – „raudonarmiečiai nušovė“⁵⁴, o štai Juozo Drulios mirties priežastis – „nušautas“, nepatikslinant, kas tai padarė. Pats įrašas padarytas Garliavos CBAS 1944-11-02 d., mirties data nurodyta irgi spalio 16 d. Matyt, tuo įrašu rėmėsi ir nurodydami motinos ir dukters mirties datą. Po savaitės nusižudė vyras ir tėvas Andrius Drulia, jis irgi auka, nors ir nebuvo nužudytas. 1944 m. visa išžudyta tik viena Kvitkauskų šeima. Dar penkiose šeimose buvo nužudyta nuo 2 iki 3 žmonių.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, žuvusieji nepilnamečiai – tai su ginklu prieš partizanus kovoję sovietiniai aktyvistai. Tarp žuvusių 9 stribų taip pat gali būti aktyvistų, nes tuo metu dar nebuvo griežtai reglamentuota, kas yra stribas. Kai gruodžio 1 d. buvo užpultas Seredžius, dalis žuvusiųjų to meto dokumentuose įvardyti kaip milicijos rėmimo grupė, vėlesniais metais tuos žuvusius jau vadino liaudies gynėjais, kitaip sakant,

stribais. Visi žuvusieji (darbininkai, tarnautojai, mokytojas) buvo sovietinės valdžios šalininkai, kurie dokumentuose pažymėti kaip sovietų aktyvistai. Geriausiai 1944 m. padėtį Kauno apskrityje apibūdina Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininko Kerino pažyma Kauno apskrities LKP (b) sekretoriui, kurioje rašoma:

„1944 m. lapkričio mėn. visoje apskrityje prasidėjo masinis banditizmo protrūkis ir gruodžio mėn. banditizmas faktiškai apėmė visus apskrities valsčius ir įgavo tokį didelį mastą, kad tai buvo panašu į sukilimą prieš sovietinę valdžią. Banditai triuškino valsčių centrus, žudė sovietinių partinių aktyvą, sušaudydavo lojaliai nusiteikusius sovietinei valdžiai piliečius. Gaujos siekdavo iki 300 žmonių, po dvi tris dienas kovėsi su

NKVD kariuomenės batalionais, savo rankose laikė ištisus valsčius. Taip buvo Čekiškės, Seredžiaus, Kruonio ir kai kuriuose kituose Kauno apskrities valsčiuose.“⁵⁵

Faktiškai Kauno apskrities NKVD viršininkas pripažino, kad Kauno apskrityje gruodžio mėnesį buvo kilęs sukilimas prieš sovietų valdžią. Iš pirmos lentelės matyti, kad Kauno apskrityje nuo 1944 m. rugpjūčio 1 d. iki 1944 m. gruodžio 31 d. iš viso žuvo 128 žmonės, bet iš jų nuo partizanų – 45 žmonės. Likusieji – kriminalinių nusikaltėlių ir kariškių aukos. Pagal socialinę sudėtį didžiausią žuvusiųjų dalį sudaro žemdirbiai – 41, toliau kariškiai, represinių struktūrų pareigūnai – 27, sovietiniai-partiniai darbuotojai – 18. Žuvo 10 nepilnamečių, bet tik 3 iš jų nuo partizanų rankų.

1 lentelė. Valsčiuose esantys duomenys (1944 m. rugpjūčio 1 d.–1944 m. gruodžio 31 d.)

Valsčiai	Nepilnamečiai	Žemdirbiai	Šeiminkės	Darbininkai	Mokytojai	NKVD NKGB Kariškiai	Sov. partiniai darbuotojai	Tarnautojai	Nenurodyta profesija	Viso	Nuo partizanų
A. Panemunės	3	4	0	0	0	0	1	0	0	8	0
Babtų	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Čekiškės	3	7	0	1	1	12	4	3	0	31	22
Garliavos	0	7	1	0	0	1	0	1	1	11	1
Jonavos	1	2	0	1	0	1	0	0	1	6	0
Kruonio	0	8	2	1	0	1	2	1	4	19	0
Lapių	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pakuonio	1	3	0	1	0	1	0	0	4	10	2
Pažaislio	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Raudondvaris	0	0	0	1	0	0	3	0	0	4	4
Rumšiškės	1	0	0	0	0	1	2	0	0	4	0
Seredžiaus	0	0	0	1	0	7	4	1	0	13	10
Vandžiogalos	0	3	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Veliuonos	1	3	0	0	0	1	0	0	0	5	0
Vilkijos	0	3	0	1	0	2	2	0	3	11	6
Zapyškio	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Nenurodytas valsčius	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0
Iš viso	10	41	3	7	1	27	18	6	15	128	45
Kaunas	0	0	0	5	0	2	0	2	3	12	0

2 lentelė. Žuvusiųjų nepilnamečių amžiaus grupė

Kūdikiai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Iš viso	Nuo partizanų
0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	0	1	1	1	0	3	10	3

3 lentelė. Žuvusiųjų nuo partizanų socialinė padėtis

Nepilnamečiai	3
Apylinkės pirmininkai	2
Apylinkės sekretoriai	2
VK pirmininkai	2
VK sekretoriai	1
Partiniai, komjaunimo darbuotojai	5
NKGB darbuotojai	3
Kariškiai	1
Stribai	9
Tarnautojai	6
Milicininkai	6
Mokytojai	1
Darbininkai	3
Nenurodyta profesija	2
Iš viso	45

1945 METAI

1945 m. sovietai sausio vasario mėnesį surengė dideles kovines operacijas prieš partizanus. Kovai su partizanų judėjimu Lietuvoje buvo suformuotas Vyriausiasis vadovavimo štabas, kuriam priklausė LSSR NKVD komisaras Bartašiūnas, Kauno operatyvinio sektoriaus viršininkas Rodionovas, Pabaltijo karinės apygardos NKVD vidaus kariuomenės valdybos viršininkas Golovko ir Pabaltijo karinės apygardos NKVD štabo viršininkas Kabakovas. Štabas pripažino, kad Lietuvoje veikia ne lokalias banditų grupės, o nacionalistinė – karinė sukilėlių LLA „Vanagai“ organizacija⁵⁶. Kovai su partizanais Lietuvoje buvo dislokuota 4-oji NKVD vidaus kariuomenės divizija, kuri dalyvavo deportuojant čečėnus, ingušus, Krymo totorius. Kaune buvo dislokuoti vidaus kariuomenės 4-os divizijos 298-ojo šaulių pulko

daliniai, štabas, specialios paskirties daliniai ir du šaulių batalionai, atskiros kuopos buvo dislokuotos valsčiuose, kuriuose aktyviausiai veikė partizanai⁵⁷. Dideli partizanų būriai buvo sutriuškinti arba išsklaidyti, todėl partizanai pasirinko kitokią kovos taktiką. Jie atsisakė didelių būrių, susiskaldė į mažas grupes, bet, reikalui esant, galėjo susijungti ir į didelius būrius. NKVD duomenimis, 1945 m. pirmoje pusėje Kauno apskrityje veikė 12 didelių būrių, kuriuose buvo iki 290 partizanų⁵⁸. Kovai prieš partizanus NKGB ėmėsi naujos taktikos, kurią naudojo prieš Ukrainos partizanus. Pradėjo kurti „netikrų partizanų“ būrius. Ši taktika taip patiko saugumo darbuotojams, kad daugelis NKGB apskričių skyrių ėmė formuoti savus „netikrų partizanų“ būrius, nederindami su aukštesne vadovybe. Tokia saviveikla sukėlė susierzinimą net Maskvoje, ir vadovybė įsakė be jos sankcijos ir leidimo tokių būrių

nekurti, nes jie trukdo vykdyti jų suplanuotas specialias priemones⁵⁹. Tai dar kartą įrodo, kad prie taikių gyventojų žudymo galėjo prisidėti sovietinės represinės struktūros, apsimesdamos partizanais žudyti jiems neįtikimusius asmenis ir visą kaltę suversti partizanams. Kad apsunkintų antisovietinio pogrindžio darbą, LSSR Liaudies komisarų taryba 1945 m. sausio 1 d. priėmė nutarimą iš gyventojų atimti rašomąsias mašinėles, jas namuose leido laikyti tik rašytojams, žurnalistams, advokatams, profesoriams⁶⁰. Toks buvo pats pirmasis Liaudies komisarų tarybos nutarimas 1945 m. Jis aiškiai rodo, kas labiausiai rūpėjo sovietinei Lietuvos vadovybei.

Pirmoji akcija, priskiriama partizanams, buvo surengta sausio 3 d. Apie ją pateikti labai skurdūs duomenys, kad maždaug 30 asmenų žmonių grupė užpuolė aktyvisto A. Kunco namus ir išžudė visą šeimą: jį patį, žmoną, seserį ir sūnų. Daugiau jokių detalių nepateikta, nenurodytas ir galimas partizanų būrys, taip pat nerasta jokių įrašų MAĮ. Sausio 4 d. nušautas apylinkės pirmininkas A. Urbanavičius, sausio 8 d. Raudondvario valsčiuje sušaudytas apylinkės pirmininkas P. Marcinkevičius, sunkiai sužeistas aktyvistas Tamulis, nušautas jo tėvas, sužeista motina ir brolis. Sausio 10 d. sunkiai sužeistas apskrities komjaunimo instruktorius Trusauskas, sausio 14 d. Pakuonio valsčiuje sužeistas apskrities komunistų partijos komiteto narys Jestbulis, sausio 18 d. Panemunės valsčiuje sušaudytas apylinkės sekretorius V. Stančiauskas, nuo granatos sprogo žuvo jo namuose buvusi nepilnametė giminaitė J. Dubosaitė. Šios tragedijos buvo galima išvengti, jeigu partizanai būtų įleisti į namus. Kai jų neįleido, jie metė granatą, tik po to partizanus įleido. Suradę V. Stančiauską, kitų šeimos narių partizanai nelietė. Sausio 20 d. Seredžiaus valsčiuje nušautas apylinkės sekretorius P. Dapkus, taip pat aktyvisto

Uborevičiaus žmona ir kartu su ja gyvenanti Karalienė. Sausio 27 d. Pakuonio valsčiuje 5 milicininkai atvyko į Pašventupio kaimą tikrinti pranešimo, kad kaime slapstosi partizanai. Viename name jie rado partizaną Dovilaitį ir jį suėmė. Grupės vadas vežimu jį išgabeno į Pakuonį, NKVD valsčiaus skyrių. Likę 3 milicininkai toliau tikrino namą, dar vienas stovėjo su vežimu už kaimo. Tuo tarpu partizano sesuo nubėgo į mišką pas partizanus prašyti pagalbos. Atvykę į kaimą partizanai dar aptiko prie to paties namo milicininkus, įvyko susišaudymas, kurio metu buvo nukauti visi 3 milicininkai, ketvirtasis pabėgo. Kruonio valsčiuje sausio 29 d. savo namuose nukautas aktyvistas J. Rudzenkas (suvestinėje rašo *Rodzauskas*). Iki vasaros partizanai nerengė tokių didelių antpuolių prieš valsčiaus centrus kaip 1944 metais. Tačiau rengdavo pasalas sribams, milicininkams, puldavo sovietinius darbuotojus, aktyvistus, trukdė kurti sovietinę valdžią valsčiuose. Per pirmąją ketvirtį, NKVD duomenimis, partizanai įvykdė 21 akciją, kurių metu žuvo 34 žmonės, iš jų 5 NKVD–NKGB darbuotojai, 2 kariškiai, 16 sovietinių-partizanių aktyvistų ir 11 kitų žmonių⁶¹.

1945 m. balandžio 28 d. partizanai surengė pasalą prie Darsūniškio kaimo sribams, kurie tuo metu dalyvavo⁶² operacijoje prieš partizanus. Susišaudant žuvo vienas sribas, dar vienas buvo sužeistas. Sužeistojo sribo pavardė buvo Surinas⁶³. Masilionis savo knygoje pavardę „Surinas“ pakeitė į *Surininas Anisimas, Abramovičius*⁶⁴, o sribą įvardijo kaip milicininką ir nurodė, kad jis žuvo. Toks milicininkas tikrai žuvo, bet ne 1945 m., o 1944 m.

Sovietų saugumas pastebėjo, kad Kauno apskrityje pasikeitė partizanų kovos taktika. Dabar partizanai mažiau būdavo bunkeriuose, o daugiau judėjo po Kauno apskritį. Kaip pavyzdys nurodytas Marčiulionio partizanų būrys. Šis būrys keičia savo lokaciją beveik kiekvieną dieną, vienoje vietoje neužsibūna

ilgiau kaip dvi dienas, todėl sovietų saugumui labai sunku jį aptikti. Be to, pažymima, kad vietos gyventojai partizanus remia savanoriškai, nėra nė vieno pranešimo, kad partizanai ką nors apiplėšė arba jėga ką atėmė. Greitai ir dažnai partizanai juda ir keičia vietas dar ir todėl, kad vietos gyventojai noriai keičia pavargusius partizanų arklus į savus⁶⁵. Taigi Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininkas turėjo pripažinti, kad gyventojai savanoriškai remia partizanus ir juos palaiko. Kovai su partizanais jis prašė didesnės kariuomenės pagalbos, tuo metu Kauno apskrityje prieš partizanus kariavo NKVD vidaus kariuomenės 298 šaulių pulko 2 batalionai – daugiau negu tūkstantis kareivių. Vasario 9 d. NKVD iš savo agento gavo duomenų, kad Kruonio valsčiuje Šnipelių kaime yra partizanų būrys, vadovaujamas Adomo Jakubausko, iš viso 8 partizanai. Į kaimą išvyko 25 žmonių operatyvinė grupė iš 298-ojo šaulių pulko. Buvo apsuptas namas ir partizanams pasiūlyta pasiduoti. Partizanai pasiduoti atsisakė ir atidengė ugnį, susišaudymo metu buvo nukauti visi partizanai, žuvo ir vienas NKVD pulko seržantas. Vieno iš partizanų žuvimo faktas užfiksuotas ir mirties aktų įrašuose. Nurodyta partizano pavardė, vardas, tėvo vardas, jo amžius žuvimo dieną (Jakubauskas Adomas, Martyno, 46 metų). Šie duomenys sutampa su NKVD paaiškinamajame rašte nurodyta partizanų būrio vado pavarde ir vardu. Skiriasi tik žuvimo data – mirties įrašė vasario 8 d., o paaiškinamajame rašte – vasario 9 d. Žuvimo dieną galėjo supainioti tiek metrikacijos darbuotojai, tiek enkavedistai, tuo labiau, kad paaiškinamasis raštas datuotas praėjus porai mėnesiui po kautynių. Nurodytas žuvusiojo užsiėmimas – žemdirbys, turintis 14 ha žemės. Paskutinė gyvenamoji vieta – Šnipelių kaimas, ten, kur vyko kautynės. Mirties priežastis – nukautas, nepatikslinant, kas nukovė. Apie mirtį pranešė svainis. Tačiau

pranešėjas gudravo ir pranešė, kad jo svainis žuvo per karą. Ir pranešė ne iš karto, o tik vasario 27 d., praėjus 3 savaitėms po kautynių. Už pavėluotą pranešimą pranešėjui skirta 50 rublių bauda⁶⁶. Dar vienas mirties įrašas su ta pačia mirties data ir to paties kaimo gyventoju atsiranda kovo 16 d., praėjus daugiau nei mėnesiui po kautynių – tai Pranas Banevičius, Jono, 28 metų amžiaus. Taip pat žemdirbys, dirbęs 11 ha tėvo ūkyje. Mirties priežastis – nukautas, be jokių paaiškinimų. Pranešėjui taip pat skirta 50 rublių bauda už laiku nepraneštą žinią apie mirtį. Labiausiai tikėtina, kad tai irgi partizanas⁶⁷. Tokių įrašų, kuriuose nenurodyta, kas nukovė, 1945 metų dokumentuose yra 130. Gali būti, kad dalis nukautų žmonių yra partizanai.

Pirmuoju 1945 m. ketvirčiu partizanai Kauno apskrityje nukovė 5 NKVD–NKGB pareigūnus, du kareivius, 14 sovietinio-partinio aktyvo žmonių, 9 kitus žmones, sužeidė 3 sovietinio partinio aktyvo žmones, 4 kitus žmones.

Pavasariį partizanai vėl pradėjo aktyviau veikti. Sovietinis saugumas turėjo pripažinti, kad Kauno apskrities valsčiuose, kur žiemos metu buvo palyginti ramu, pavasarį atsirado ginkluotų partizanų būrių, kurie puola atskirus sovietinius-partinius darbuotojus, užmuša NKVD, milicijos pareigūnus⁶⁸.

NKVD duomenimis, Kauno apskrityje 1945 m. sausio–balandžio mėnesiais penkiuose valsčiuose (Čekiškės, Garliavos, Kruonio, Raudondvario, A. Panemunės) veikė 6 partizanų būriai, kuriuose buvo 129–154 partizanai, prieš partizanus veikė 118 NKVD agentų, informatorių. Tačiau duomenų iš kitų 11 valsčių apie partizanus nebuvo, o 3 valsčiuose (Rumšiškių, Zapyškio, Pakuonio) NKVD visiškai neturėjo savo agentūros ir informatorių. Buvo numatyta užverbuoti dar 110 žmonių⁶⁹.

Balandžio 1 d. į apylinkės pirmininko namus atėjo Pranas Liaudinskas ir nušovė

apylinkės pirmininką Joną Poderį⁷⁰. Ar Pranas Liaudinskas buvo partizanas, nėra jokių duomenų, todėl negalime teigti, kad Joną Poderį nušovė partizanai, tai galėjo būti ir dėl ko nors įpykęs kaimynas. Balandžio mėnesį įvyko 16 išpuolių, kuriuose žuvo 15 žmonių, tarp jų buvo nužudyta viena šeima, o namas sudegintas⁷¹. Neaišku, ar visus išpuolius surengė partizanai, nes tarp žuvusių yra žmonių, kurie niekaip nesusiję su sovietine valdžia, be to, partizanai net susijusius su sovietine valdžia ne visus žudydavo. Partizanai iš namų išvedė žemės komisijos pirmininką, apylinkės pirmininką ir kooperatyvo pirmininką. Žemės komisijos ir apylinkės pirmininkai po apklausos buvo paleisti. Net NKVD darbuotojus ne visus žudė. Balandžio 24 d. 14 vietinės priešlėktuvinės gynybos karių (tuo metu vietinė priešlėktuvinė gynyba (rus. МПВО) priklausė NKVD struktūrai) sustojo Vilemo kaime, Zapyškio valsčiuje pripildyti sunkvežimio baką degalų, juos apsupo partizanai, nuginklavo, sėdo į jų sunkvežimį ir nuvažiavo, su savimi pasiėmę tik vairuotoją, kuris juos ir nuvežė⁷². Dar keli išpuoliai buvo rekvizicijos pobūdžio: partizanai iš valstybinio malūno paėmė miltus ir rugius, palikę kvitą apie konfiskuotus produktus.

Antrame metų ketvirtyje stambiausia partizanų akcija – tai Seredžiaus valsčiaus centro Seredžiaus puolimas. Puolime dalyvavo keturi partizanų būriai, apie 50–60 partizanų. Prieš puldami partizanai nutraukė visas Seredžiaus ryšių linijas. Partizanai pasidalijo į kelias grupes. Viena grupė puolė stribų būstinę ir ją užėmė, kita blokavo Seredžiaus valsčiaus NKVD skyriaus būstinę. Užėmę stribų būstinę partizanai sušaudė 11 stribų ir vieną paruošų agentą, kuris tuo metu ten miegojo⁷³. Po to partizanai paliko du raštelius – viename parašyta, kad stribai yra tautos išdavikai, todėl jie buvo nužudyti, toks likimas laukia kiekvieno stribo, kuris tarnaus

sovietams. Kitame raštelyje kreipiamasi į raudonarmiečius pažymint, kad nužudytieji yra tautos išdavikai, „šunims šuniškas galas“. Rašoma, kad partizanai prieš raudonarmiečius nenusistatę, supranta, kad šie tik vykdo įsakymus, o partizanai gina savo žemę, todėl jei kas juos palies, atsakys kulkosvaizdžiu. Raštelius pasirašė „skrajojantis naikintojų batalionas“ (versta iš rusų k.)⁷⁴. Paaiškinamajame rašte Bartašiūnui apie kovą su antisovietiniu pagrindžiu Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininkas Kerinas rašė, kad Seredžių užpuolė 115 partizanų, užėmė stribų kareivines. Seredžiaus valsčiaus NKVD skyriaus viršininkas Buslovas organizavo NKVD būstinės gynybą ir sėkmingai atmušė partizanų puolimą. NKVD būstinės puolimo metu 7 partizanai žuvo ar buvo sužeisti⁷⁵. L. Berijai siųstame pranešime rašoma, kad partizanų buvo 50–60, t. y. dvigubai mažiau, o valsčiaus NKVD būstinę tik apšaudė ir apmėtė granatomis, bet pačios būstinės nepuolė. Taip pat nurodyta, kad žuvusių ir sužeistų partizanų skaičius nežinomas, nes visus žuvusius ir sužeistuosius šie pasiėmė su savimi. Kad partizanų tikslas buvo stribai, rodo ir raštelis, skirtas stribams, o NKVD būstinę jie tik blokavo, kad stribams nebūtų suteikta pagalba. Seredžiaus užpuolimas sovietams padarė didelį įspūdį, aiškintis padėties į Seredžių atvyko pats LSSR NKVD liaudies komisaras J. Bartašiūnas ir 4-osios NKVD divizijos vadas P. Vetrovas. Tai kėlė didelį susirūpinimą sovietinei valdžiai, kuriai atrodė, kad partizaninis judėjimas jau pažabotas. Todėl birželio mėnesį Maskvoje buvo nutarta nusiųsti į Panevėžio, Kauno ir Šiaulių apskritis operatyvinius būrius. Dar vienas būrys turėjo būti rezerve. Kauno apskrityje partizanų būrį sudarė 117 žmonių, pagal legendą, jame neva buvę policininkai ir Raudonosios armijos dezertyrai, „pseudopartizanai“, norintys fiktyviai prisijungti prie Lietuvos partizanų kovos prieš sovietų

valdžią. Būriui vadovauti buvo paskirtas Sovietų Sąjungos didvyris, valstybės saugumo vyr. leitenantas A. Šilovas, turėjęs didelę kovinių veiksmų prieš užnugaryje patirtį. Būriai buvo aprūpinti radijo siųstuvais, kad palaikytų ryšį su NKVD vadovybe. Birželio 25 d. buvo planuojama plataus masto čekistinė-karinė operacija prieš partizanus⁷⁶. Kad tokios grupės galėtų darniai veikti, birželio 12 d. SSRS NKGB liaudies komisaro pavaduotojas Kabulovas išleido įsakymą, draudžiantį Lietuvos apskričių NKVD–NKGB be Maskvos leidimo kurti „netikrų partizanų“ būrius, kad tie nesužlugdytų planuojamos specialios operacijos⁷⁷.

Antruojų 1945 m. ketvirčiu, NKVD duomenimis, partizanai įvykdė 40 akcijų, kuriose žuvo 38 žmonės. Tačiau atsižvelgiant į žuvusiųjų socialines grupes matyti, kad žuvo 41 žmogus. Iš jų 3 NKVD–NKGB darbuotojai, 2 NKVD ir RA karininkai, 3 eiliniai ir seržantai, 13 sovietinių-partinių aktyvistų ir 20 kitų žmonių⁷⁸. Neaišku, kokiai grupei priskirti žuvę stribai: ar prie sovietinio aktyvo, ar prie kitų žmonių. NKVD duomenimis, antrajame metų ketvirtyje partizanai veikė 14 iš 16 Kauno apskrities valsčių. Pavasarij partizaninis aktyvumas išaugo dvigubai ne tik Kauno apskrityje, bet ir visoje Lietuvoje.

1945 m. vasarą Lietuvos sovietų valdžia nutarė išskilmingai paminėti 5-ąsias Lietuvos prijungimo prie Sovietų Sąjungos metines. Ta proga nutarta siųsti Lietuvos gyventojų kolektyvinius padėkos laiškus J. Stalinui. Tuo tikslu buvo organizuojami apylinkės gyventojų susirinkimai, kuriuose juos vertė pasirašyti tuos laiškus. Partizanai bandė tam trukdyti, lankydavosi susirinkimuose, suplėšydavo laiškus, žmonėms liepdavo išsiskirstyti, draudė pasirašyti tokius laiškus, o valdžios atstovus stengėsi naikinti. Liepos 19 d. Mozūriškių kaime Raudondvario valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Mačiulis su savo pavaduotoju rinko kaimo

gyventojų parašus laišku į LKP (b) CK. Išėjusią iš kaimo gyventojos Olitkienės namų grupę apšaudė partizanai. Apšaudymo metu žuvo stribai Levonas ir Petkevičius, Mačiuliui su pavaduotoju pavyko pabėgti⁷⁹.

Vasarą beveik visuose Kauno apskrities valsčiuose veikė partizanų būriai. NKVD duomenimis, liepos 1 d. Kauno apskrityje veikė 12 partizanų būrių, juose buvo apie 350 partizanų. Ir nors Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininkas Kerinas teigė, kad dauguma partizanų būrių sunaikinta, bet to paties Kerino duomenimis, partizanų akcijų trečiame metų ketvirtyje buvo tiek pat kaip ir antrajame. Įvykdytos 39 akcijos, kuriose žuvo 33 žmonės, iš jų: 2 NKVD–NKGB pareigūnai, 11 sovietinių-partinių darbuotojų, 1 RA ir NKVD kariuomenės karininkas, 2 – seržantas ir eilinis, kitų piliečių – 17⁸⁰. Didelių akcijų, panašių į Seredžiaus užpuolimą, vasarą nebuvo. Daugiausia žmonių žuvo liepos 16 d. akcijoje Kalvių k., Kruonio vls. Ten žuvo 6 asmenys – 4 žemdirbiai, 1 eiguyls ir 1 bažnyčios patarnautojas. Juos visus išvedė į mišką ir sušaudė. Visi jie skleidė sovietines pažiūras, matyt, buvo sovietinis kaimo aktyvas⁸¹. Taip pat trečiuoju metų ketvirčiu buvo išžudytos 3 šeimos, susidedančios iš 3, 4 ir 2 žmonių, tarp jų 3 vaikai. Tuo laikotarpiu garsiausia partizanų akcija buvo dviejų NKGB operatyvinių įgaliotinių Petro Varno ir Jurijaus Semionovo likvidavimas liepos 25 d. „Viesulo“ būrio partizanai iš Lietuvos išlaisvinimo tarybos, veikusios Pakuonyje, gavo žinių, kad minėti asmenys vyks į Girininkų kaimą Pakuonio vls. suimti kažkokio asmens, ir nutarė tame kaime surengti pasalą, kurios metu abu saugumo operatyviniai įgaliotiniai žuvo.

Rugpjūčio 23–24 d. vyko LKP(b) CK VII plenumas, kuriame buvo svarstoma partizanų veikla Lietuvoje. Susidariusi padėtis netenkino nei Lietuvos sovietinės vadovybės, nei Maskvos valdžios, kuri rugpjūčio 2 d.

iš LSSR NKGB liaudies komisaro pareigų pašalino Aleksandrą Guzevičių, o vietoj jo paskyrė Valstybės saugumo generolą majorą Dmitrijų Jefimovą. Taigi Maskva buvo labai nepatenkinta padėtimi Lietuvoje, todėl buvo skubiai sušauktas plenumas, kuriame A. Guzevičius pašalintas iš LKP(b) CK biuro. Sovietinei valdžiai turėjo pasiaiškinti pirmieji apskričių sekretoriai, taip pat gausiai dalyvaujantys represinių struktūrų atstovai, atvyko ir visų apskričių NKVD–NKGB vadovai ar jų įgalioti asmenys. Plenume sovietiniai-partiniai darbuotojai skundėsi, kad trūksta kariuomenės, kaltę vertė NKVD–NKGB darbuotojams, kurie esą girtuokliauja, savivaliauja. NKVD–NKGB kaltę vertė partiniams-sovietiniams darbuotojams, kad šie pernelyg retai lankosi valsčiuose, nereguliariai susitikinėja su vietos gyventojais, mažai rūpinasi aiškinamuoju darbu. NKGB–NKVD atstovas Lietuvai Tkačenko pacitavo Panevėžio apskr. pirmojo sekretoriaus Juozo Paplausko žodžius: „Laiško draugui Stalinui liaudis nepasirašo todėl, kad nenori sovietų valdžios ir bijo banditų.“⁸² O štai Justas Paleckis, gindamas represinių organų veiksmus, dėl kurių nukentėjo nekalti žmonės, pareiškė: „Mišką kerta, lekia skiedros. Pirštinėmis jokios kovos nevesi. Kur vyksta kova, ten gali pasitaikyti atsitikimų, kur bus beprasmių aukų, ir kažkas gali nekaltai nukentėti“⁸³. Jis pasmerkė ir Lietuvos inteligentiją, kad ji kaltinanti visus, tik ne buožių nacionalistinius banditus. Tačiau ir J. Paleckis turėjo pripažinti, kad tarp milicininkų, saugumiečių, valstybės tarnautojų yra kyšininkų, chuliganų, girtuoklių, kurie vykdo neteisėtus veiksmus, ir tokių pavyzdžių labai daug. Kalbėjo ir Kauno apskrities LKP pirmasis sekretorius Edvardas Čipkus. Jis turėjo pripažinti, kad „Kauno apskritis pažeista banditizmu“⁸⁴ ir apkaltino LSSR NKVD liaudies komisaro pavaduotoją Kapralovą savinantis pasiekimus kovoje su partizanais

ir nutylint, kad NKGB ir NKVD pareigūnai neturi elementarių žinių, kaip kovoti prieš partizanus, kas jie tokie yra⁸⁵. A. Sniečkus baigiamojoje kalboje nurodė apginkluoti kaimo aktyvistus, kuo greičiau iš bibliotekų išimti „nacionalistinę“ literatūrą, sunaikinti prieškarinio Lietuvoje pastatytus paminklus, kurie nėra susiję su Lietuvos liaudies kultūra ir istorija. Partinės organizacijos, nurodė jis, turinčios didžiausią dėmesį skirti stribų būriams, jų materialiniam aprūpinimui, artimiausiu metu stribų batalionai turi būti papildyti ten, kur jų skaičius sumažėjęs, būtina sustiprinti pieno surinkimo punktų apsaugą⁸⁶.

Paskutiniu metu ketvirčių partizanų akcijų skaičius akivaizdžiai sumažėjo. Tam įtakos turėjo atliktos stambios čekistinės-karinės operacijos po LKP(b) CK VII plenumo. Kauno apskr. NKVD skyriaus ataskaita apie ketvirtąjį metų ketvirtį nerasta, bet iš įvairių kitų dokumentų aišku, kad tuo laikotarpiu nuo partizanų žuvo 28 žmonės, iš jų 1 vykdomojo komiteto pirmininkas, 3 apylinkės pirmininkai, 4 stribai, 3 darbininkai, 3 kariškiai, 1 komsorgas, 1 direktorius, 1 mokytojas, 7 žemdirbiai, 2 nenurodyti. Tuo laikotarpiu didžiausia partizanų akcija buvo Veliuonos valsčiaus NKVD skyriaus užpuolimas lapkričio 23 d. Mūšis vyko dvi valandas, buvo nušautas vienas stribas ir sunkiai sužeisti 6, tarp jų – valsčiaus NKVD skyriaus viršininkas Babikovas. Deja, per susišaudymą žuvo samdoma darbininke dirbusi moteris, dar dvi buvo sužeistos.

Iš viso 1945 m. Kauno apskrityje, remiantis įvairiais dokumentais, užfiksuotais liudijimais, nuo partizanų žuvo 173 žmonės. Tie skaičiai nesutampa su NKVD 1945 m. ketvirčių ataskaitomis. Jose nurodoma, kad per tris metų ketvirčius nuo partizanų žuvo 101 žmogus. Kiek žuvo paskutiniajame metų ketvirtyje, iš NKVD ataskaitų nežinome, bet operatyvinių NKVD suvestinių

duomenimis, paskutiniu metu ketvirčiu žuvo 28 žmonės. Taigi NKVD nurodo, kad 1945 m. žuvo 129 žmonės, o remiantis ir kitais dokumentais – 173. Iš kur toks neatitikimas? Viena iš priežasčių – žmonės buvo išvesti į mišką, jų likimas neaiškus, todėl jie 1945 m. neįtraukti į žuvusiųjų skaičių. Kita priežastis – praėjus 20–30 metų žuvusiųjų vaikai, norėdami gauti kokių nors lengvatų, iš KGB prašydavo pažymų, kad jų tėvai būtų buvę nužudyti partizanų. Jei KGB nebūdavo duomenų, kad toks asmuo nužudytas partizanų, apklausdavo liudininkus. Jei nors vienas liudininkas patvirtindavo girdėjęs

žmones kalbant, jog tą asmenį užmušė partizanai, to pakakdavo, kad asmuo būtų įrašytas kaip partizanų auka. Ir trečioji priežastis – 8–9 dešimtmetyje Partijos istorijos institutas prie LKP CK sudarinėjo partizanų nužudytų aukų sąrašą. Į jį nepatikrinus faktų buvo įtraukiamos ir kriminalinių nusikaltimų aukos, jeigu tik jų pavardės būdavo paminėtos NKVD, NKGB, VRM, MGB operatyvinėse suvestinėse, nors ten ir būdavo nurodama, kad neaišku, kas tą žmogų nužudė. Tačiau partiniai funkcionieriai, matyt, gavo nurodymą rasti kuo daugiau partizanų aukų.

4 lentelė. Žuvusieji 1945 m.

Valsčiai	Nepilnamečiai	Žemdirbiai	Šeiminkės	Darbininkai	Amatininkai	Mokytojai	Kariškiai	NKVD, NKGB pareigūnai	Stribai	Sov. partiniai darbuotojai	Tarnautojai	Nenurodyta profesija	Iš viso	Nuo partizanų
A. Panemunės	3	25	1	3	0	0	3	1	7	5	1	1	50	25
Babtų	0	1	0	1	0	0	0	0	2	3	0	2	9	5
Čekiškės	3	13	1	0	0	0	1	0	1	0	2	3	24	11
Garliavos	4	5	2	1	2	1	3	1	2	4	2	2	29	15
Jonavos	3	9	0	3	0	0	0	2	1	3	2	1	24	6
Kruonio	2	32	2	1	0	0	0	1	5	5	2	7	57	26
Lapių	2	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	6	0
Pakuonio	0	2	0	1	2	0	0	6	0	4	2	0	17	13
Pažaislio	1	4	1	4	0	0	0	0	0	1	1	1	13	0
Raudondvario	0	2	0	1	0	0	0	2	5	3	0	0	13	9
Rumšiškių	3	8	0	0	0	0	1	1	2	4	1	4	24	13
Serdžiaus	3	12	0	1	1	0	0	0	14	5	2	2	37	27
Vandžiogalos	0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	4	3
Veliuonos	1	4	0	2	0	0	0	0	2	1	0	0	10	9
Vilkijos	3	11	0	2	1	0	0	1	3	0	0	2	23	7
Zapyškio	1	1	1	1	0	0	0	0	1	2	2	1	10	4
Iš viso	29	133	8	21	6	1	9	16	47	40	17	25	350	173
Kaunas	4	0	3	10	2	0	1	4	0	1	11	10	46	3

1945 metais iš viso buvo nužudyti 29 nepilnamečiai. Tarp jų yra vienas kūdikis, duomenis apie tai pateikia mirties akto įrašas.

Tačiau operatyvinėse suvestinėse nėra įrašų apie kūdikių mirtį, nors trimis atvejais nepilnamečių amžius nenurodytas, bet rašoma,

kad nužudyti vaikai, o ne kūdikiai, todėl greičiausiai tai kriminalinių nusikaltėlių darbas. Nuo partizanų žuvo 10 nepilnamečių, iš jų du sribai. Žuvusių vaikų amžius – nuo 2 iki 17 metų. 1945 m. Kaune įvykdytos dvi partizanų

akcijos, kurių metu žuvo du žmonės – vienas buvęs sribas, gimnazijos komjaunimo sekretorius, kitas – komjaunuolis. Dar vienas saugumo karininkas žuvo, kai bandė Kaune sulaikyti besislapstantį partizaną.

5 lentelė. Žuvusių nepilnamečių amžius

Kūdikiai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Nenurodytas amžius
0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	2	1	3

6 lentelė. Žuvusiųjų nuo partizanų nepilnamečių amžius

Kūdikiai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Nenurodytas amžius
0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	2	1	3

Pagal socialinę padėtį daugiausiai buvo nužudyta sribų – 37 asmenys. Tai ir suprantama, partizanai juos laikė savo tautos išdavikais, jie buvo pikčiausi partizanų priešai. Antroje vietoje sovietiniai, partiniai, komjaunimo darbuotojai – 35 asmenys,

trečioje vietoje žemdirbiai – 33 asmenys. Didesnioji jų dalis buvo sovietų valdžios aktyvistai, kiti – jų šeimos nariai. Represinių struktūrų pareigūnų, be sribų, nukauta 12. Yra nuo partizanų žuvęs ir vienas komunistas mokytojas.

7 lentelė. Žuvusiųjų nuo partizanų socialinė padėtis

Nepilnamečiai	10 (du nepilnamečiai buvo sribai)
Žemdirbiai	33
Darbininkai	3
Amatininkai	2
Vykdomųjų komitetų pirmininkai	4
Apylinkės pirmininkai	16
Apylinkės sekretoriai	2
Darbo žmonių deputatų tarybos sekretoriai	1
Tarnautojai	3
Žemės komisijos pirmininkai	1
Žemės komisijos nariai	2
Žemės komisijos sekretoriai	1
Partorgai	1
Komsorgai	2

Deputatai	1
Dešimtininkai	1
Agronomas	1
Mokytojas	1
Paruošę agentai arba įgaliotiniai	3
Milicininkai	7
NKVD pareigūnai	3
NKGB pareigūnai	2
Kariškiai	8
Sribai	37
Eiguliai	3
Šeimnininkės	3
Bažnyčios patarnautojas	1
Malūno direktorius	1
Nenurodyta profesija	20
Iš viso	173

Nuorodos

¹ Vilkijos valsčiaus DŽDT VK CBAS, mirties akto įrašas Nr. 35, 1949-06-22, LVIA, f. 2000, ap. 21, b. 301, l. 85.

² Spec. pranešimas LKP(b) CK sekretoriui A. Sniečkui, 1941-03-31, LYA, f. V-141, ap. 2, b. 13, l. 100.

³ Garliavos valsčiaus DŽDT VK CBAS, mirties akto įrašas Nr. 52, 1944-12-05, LVIA, f. 2000, ap. 7, b. 33, l. 143.

⁴ Pranešimas per VČ LSSR VRM ministro pavaduotojui generolui majorui dr. K. A. Pralovui, 1946-07-09, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 981, l. 183.

⁵ *Partizanų teroro aukų atminimo knyga* (sudarytojas P. Masilionis), Vilnius: Politika, 2011 m., toliau – *Partizanų teroro aukų atminimo knyga*.

⁶ *Partizanų teroro aukų atminimo knyga*, p. 485.

⁷ Čekiškės valsčiaus DŽDT VK CBAS, mirties akto įrašas Nr. 46, 1944-12-20, LVIA, f. 2000, ap. 4, b. 6, l. 97.

⁸ *Partizanų teroro aukų atminimo knyga*, p. 369.

⁹ Veliuonos valsčiaus DŽDT VK CBAS, mirties akto įrašas Nr. 26, 1949-05-02, LVIA, f. 2000, ap. 21, b. 159, l. 182; Veliuonos valsčiaus DŽDT VK CBAS, mirties akto įrašas Nr. 26, 1949-05-02.

¹⁰ Nekrologas A. Urbonui, *Tarybų Lietuva*, Nr. 143(873), 1946-06-23; „Laiškas, šaukiantis keršto“, *Dzūkų žinios*, Nr. 14 (60), 1946-03-07.

¹¹ Kauno m. DŽDT VK CBAS, mirties akto įrašas Nr. 1226, 1946-06-22, LVIA, f. 2001, ap. 1, b. 89, l. 89.

¹² „Laiškas šaukiantis keršto“, *Tiesa*, Nr. 47 (881), 1946-02-26.

¹³ „Teisingas sprendimas žmogžudžiams“, *Tarybų Lietuva*, Nr. 76 (1419), 1948-03-31.

¹⁴ Kauno apskrities Vykdomojo komiteto pažyma Nr. 877 LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Informacijos-statistikos skyriui, 1945-03-05, LCVA, f. R-758, ap. 4, b. 22, l. 20.

¹⁵ Kauno apskrities žemės paskirstymo pagal paskirtį lentelė, numatoma data 1945 m., LCVA, f. R-758, ap. 4, b. 22, l. 27.

¹⁶ Paaiškinamasis raštas apie 1945 m. II ketvirtį LSSR NKVD komisariui Bartaišui, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 967, l. 1.

¹⁷ *Laisvės kovos 1944–1953 partizanų dokumentų rinkinys*, Kaunas, 1996, p. 68, toliau – *Laivės kovos*.

¹⁸ Ten pat, LLA Vyriausiojo Vanagų vado įsakymas būriams dėl kovos taktikos, Įsakymas Nr. 4, 1944-12-10, p. 69.

¹⁹ Laikinas Lietuvos partizanų statutai (sovietų saugumiečių išversta į rusų k.), LYA, f. K-41, ap. 1, b. 167, l. 105,106.

²⁰ Partizanų lauko teismo nuostatai, 1945 m. gruodis, *Laisvės kovos*, p. 180,181.

²¹ Laikinas Lietuvos partizanų statutai (sovietų saugumo išversta į rusų k.), LYA, f. K-41, ap. 1, b. 167, l. 107.

²² 8 pulko „Geležinio vilko“ įsakymas Nr. 1, 1945-05-25 (sovietų saugumo išversta į rusų k.), LYA, f. K-41, ap. 1, b. 167, l. 104.

²³ Kauno apskrities NKVD skyriaus Liaudies gynėjų vado kapitono Pupyševos pažyma „Apie liaudies gynėjų būrio darbo rezultatus Kauno apskrityje NKVD skyriuje nuo 1945 m. sausio 1 iki gruodžio 15 dienos“, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 1189, l. 34.

²⁴ Pranešimas VKP(b) CK biuro atstovui Lietuvai draugui Suslovui, 1945-04-12, LYA, V-141, ap. 2, b. 2, l. 105.

²⁵ Sektoriai, 1945-06-05, LYA, f. K-21, ap. 1, b. 1, l. 1.

²⁶ V. Karvelis, *Lietuvos TSR išvadavimas*, Vilnius, 1974, p. 60–64.

²⁷ Kauno apskrities Kauno miesto NKVD skyriaus penkių dienų suvestinė nuo 1944 m. rugpjūčio 26 d. iki rugpjūčio 31 d. imtinai, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l. 14–15.

²⁸ Lietuvos SSR Kauno miesto NKVD skyriaus penkių dienų suvestinė nuo 1944 m. rugsėjo 21–25 dienų imtinai, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l. 24, l. 47.

²⁹ Motiejaus Kazakevičiaus 1977-01-29 pareiškimas Kauno miesto KGB skyriaus viršininkui, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 964 l. 297.

³⁰ Kauno įgulos Karinio Tribunolo nuosprendis J. Petrauskui, M. Novickui, K. Zacharuskui, V. Savickui, S. Botiriui, J. Adomavičiui, K. Šimkūnui, K. Ivanauskui, 1944-12-22, LYA, K-1, ap. 58, b. 4533/3, l. 326–329.

³¹ NKVD miesto sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Svečnikovo 1944-11-16 pažyma apie penkių dienų suvestinės „Apie nuveiktą darbą Lietuvos SSR Kauno m. NKVD ir NKGB skyriaus kovoje su banditizmu nuo 1944 m. lapkričio 10 iki 15 dienos“, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l. 97.

³² Pažyma apie penkių dienų suvestinės nuo 1944 m. lapkričio 15 d. iki 20 d. imtinai, LYA, f. K-41, b. 963, l. 104.

³³ Kauno m. NKGB sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Voroncovo pažyma, numanoma data 1944-11-17, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963 l. 103.

³⁴ Miesto NKVD sk. viršininko Svečnikovo 1944-12-05 pažyma (apie gaujų veikimą), LYA, f. K-41, ap. 1 b. 963, l. 165.

³⁵ Miesto NKVD sk. viršininko Svečnikovo 1944-12-05 pažyma (apie gaujų aktyvumą), LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l. 164 (136).

³⁶ Informacijos apie buržuazinių nacionalistų nužudytus asmenys ir teroristinę veiklą Kauno apskrityje, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 73, l. 2.

³⁷ Kauno opersektoriaus NKVD–NKGB viršininko valstybės saugumo komisaro Rodionovo, Kauno m. NKGB sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Voroncovo ir Kauno m. NKVD sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Svečnikovo paaiškinamasis raštas 1944-12-29 Lietuvos SSR NKVD Liaudies komisarui Bartašiūnui ir LSSR NKGB Liaudies komisarui Guzevičiui „Apie banditų gaujų ir buržuazinio nacionalistinio antisovietinio pogrindžio likvidavimo eigą“, LYA, f. K-41, ap.1, b. 964 l. 239.

³⁸ Vilniaus 13-ojo pasienio pulko vado pav.(?) Petrenkos ir Kauno apskrities NKVD–NKGB operatyvinės grupės viršininko Terentjevo 1944-12-22 d. tarnybinis pranešimas NKVD, NKGB Kauno apskrities oper. sektoriaus viršininkui Radionovui apie kovą su banditizmu Kauno apskrityje, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l. 198.

³⁹ Ten pat, l. 198.

⁴⁰ Čekiškės valsčiaus DŽDT VK CBAS mirties akto įrašas Nr. 46, 1944-12-20, LVIA, f. 2000, ap. 4, b. 6, l. 97.

⁴¹ Čekiškės valsčiaus DŽDT VK CBAS mirties akto įrašai, 1944-12-20, Nr. 46, 47 ir 1945-01-16, Nr. 16.

⁴² Kauno apskr. VK posėdžio protokolas Nr. 35. Vietinės reikšmės personalinių pensijų skyrimas, 1945-10-31, LCVA, f. R-754, ap. 4a, b. 34, l. 161.

⁴³ Spec. pranešimas Lietuvos SSR NKVD liaudies komisarui Bartašiūnui apie čekistines-karines operacijas ir atskirų gaujų sutriuškinimą Čekiškės, Babtų ir Vilkijos valsčiuose 1945 m. sausio 1–10 d. nuo Kauno apskrities NKVD oper. grupės viršininko valstybės saugumo papulkininkio Terentjevo, 1945-01-14, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 12.

⁴⁴ Milicijos pulkininko Maksimovo 1944-08-16 pažyma apie LSSR Kauno apskrities NKVD operatyvinius veiksmus 1944 m. nuo rugpjūčio 11 d. iki 15 d., LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l.6,7.

⁴⁵ Kauno oper. sektoriaus NKVD–NKGB viršininko valstybės saugumo komisaro Rodionovo, Kauno m. NKGB sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Voroncovo ir Kauno m. NKVD sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Svečnikovo paaiškinamasis raštas 1944-12-30 Lietuvos SSR NKVD liaudies komisarui Bartašiūnui ir LSSR NKGB liaudies komisarui Guzevičiui apie banditų

gaujų ir buržuazinio nacionalistinio antisovietinio pogrindžio likvidavimo eigą Lietuvos SSR Kauno apskrityje 1944 m. nuo gruodžio 10 d. iki gruodžio 25 d., LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l. 208.

⁴⁶ Kauno opersektoriaus NKVD–NKGB viršininko valstybės saugumo komisaro Rodionovo, Kauno m. NKGB sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Voroncovo ir Kauno m. NKVD sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Svečnikovo paaiškinamasis raštas 1944-12-30 Lietuvos SSR NKVD liaudies komisarui Bartašiūnui ir paaiškinamasis raštas LSSR NKGB liaudies komisarui Guzevičiui apie banditų gaujų ir buržuazinio nacionalistinio antisovietinio pogrindžio likvidavimo eigą Lietuvos SSR Kauno apskrityje 1944 m. nuo gruodžio 10 d. iki gruodžio 25 d., LYA, f. K-41, ap. 1, b. 963, l., l. 208, 209.

⁴⁷ Radionovo pranešimas per VČ 1944-12-26 SSSR Vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotojui 2 rango valstybės saugumo komisarui drg. Kruglovui ir Lietuvos SSR Vidaus reikalų komisarui valstybės saugumo komisarui drg. Bartašiūnui, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 964, l. 216.

⁴⁸ Ten pat, l. 216, 217.

⁴⁹ Kauno apskrities Vykdomojo komiteto posėdžio protokolas Nr.18. Vietinės reikšmės personalinių pensijų skyrimas, 1946-07-08, LCVA, f. R-754, ap. 4a, b. 69, l. 289.

⁵⁰ Kauno oper. sektoriaus NKVD–NKGB viršininko valstybės saugumo komisaro Rodionovo, Kauno m. NKGB sk. viršininko valstybės saugumo papulkininkio Voroncovo ir Kauno apskrities NKGB skyriaus viršininko valstybės saugumo kapitonono Kerino paaiškinamasis raštas apie banditų gaujų ir buržuazinio nacionalistinio antisovietinio pogrindžio likvidavimo eigą Lietuvos SSR Kauno apskrityje nuo gruodžio 20 d. iki gruodžio 31 d. ir NKVD liaudies komisarui valstybės saugumo komisarui Bartašiūnui, ir NKGB liaudies komisarui valstybės saugumo komisarui Guzevičiui, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 964, l. 251.

⁵¹ *Partizanų teroro aukų atminimo knyga*, p. 463.

⁵² Kauno m. NKVD viršininko valstybės saugumo papulkininkio Svečnikovo 1944-10-23 LSSR NKVD Liaudies komisarui valstybės saugumo komisarui drg. Bartašiūnui Kauno m. NKVD skyriaus operatyvinė suvestinė apie 1944 m. laikotarpį nuo spalio 10 d. iki spalio 20 d., LYA, f. K-41, ap.1, b. 963, l. 65.

⁵³ Ten pat, l. 65.

⁵⁴ Pakuonio DŽDT VK CBAS mirties akto įrašas Nr. 39 ir Nr. 40, 1945-07-13, LVIA, f. 2000, ap. 15, b. 132, l. 154, 155. 26.

⁵⁵ Kauno apskrities NKVD viršininko majoro Kerino pažyma „Apie politinę ir operatyvinę padėtį Kauno apskrityje 1945 m. liepos 18 d.“ Pažyma gauta 1945-09-05, Nr. 340, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 1189, l. 60.

⁵⁶ Vyriausiojo vadovavimo štabo įsakymas kariuomenei, operatyviniams sektoriams ir apskričių oper. grupėms Nr. 006, 1945-02-03, „Apie tolesnius uždavinius kovoje su banditizmu kariuomenei ir operatyviniams grupėms“, LYA, f. V-141, ap. 3, b. 6, l. 123.

⁵⁷ VK 4-osios NKVD divizijos štabo kovinis įsakymas Nr. 001, 1945-01-20, LYA, f. V-141, ap. 3, b. 6, l. 12.

⁵⁸ Kauno apskrities NKVD viršininko majoro Kerino pažyma „Apie politinę ir operatyvinę padėtį Kauno apskrityje 1945 m. liepos 18 d.“ Pažyma gauta 1945-09-05, Nr. 340, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 1189, l. 60.

⁵⁹ Sovietų Sąjungos NKGB liaudies komisaro pavaduotojo 2-ojo rango valstybės saugumo komisaro Kobulovo įsakymas per VČ oper. sektorių viršininkams, 1945-06-12, LYA, f. K-21, ap. 1, b. 1, l. 10.

⁶⁰ LSSR Liaudies komisarų tarybos nutarimas Nr.1 „Apie rašomųjų mašinėlių įsigijimo tvarką ir naudojimą privatiems asmenims“, 1945-01-04, LYA, f. V-141, ap. 4, b. 3, l. 4.

⁶¹ Kauno apskr. NKVD sk. viršininko, valstybės saugumo majoro Kerino paaiškinamasis raštas LSSR NKVD liaudies komisarui, valstybės saugumo komisarui drg. Bartašiūnui apie kovos su banditizmu ir antisovietinio pagrindžio Kauno apskrityje rezultatus nuo 1945-01-01 iki 1945-04-01, 1945-04-18, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 91.

⁶² Kauno apskr. NKVD skyriaus viršininko Kerino pažymą apie gaujų veikimą Kauno apskrityje 1945 m. sausio ir vasario mėn., 1945-03-13, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 62.

⁶³ Kauno apskr. NKVD skyriaus viršininko Kerino pažymą apie gaujų veikimą Kauno apskrityje 1945 m. balandžio mėn., 1945-05-07, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 126.

⁶⁴ *Partizanų teroro aukų atminimo knyga*, p. 540.

⁶⁵ Paaiškinamasis raštas NKVD liaudies komisarui drg. Bartašiūnui apie kovos su banditizmu ir antisovietinių pagrindžių rezultatus Kauno apskrityje 1945 m. nuo sausio 1 d. iki balandžio 1 d. Čekistinės-karinės operacijos ir profilaktinės priemonės. Nuo Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininko majoro Kerino, 1945-04-18, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 96.

⁶⁶ Kruonio valsčiaus DŽDT VK CBAS mirties akto įrašas Nr. 36, 1945-02-27, LVIA, f. 2000, ap. 10, b. 405, l. 216.

⁶⁷ Kruonio valsčiaus DŽDT VK CBAS mirties akto įrašas Nr. 49, 1945-03-16, LVIA, f. 2000, ap. 10, b. 405, l. 231.

⁶⁸ Paaiškinamasis raštas NKVD liaudies komisarui drg. Bartašiūnui apie kovos rezultatus su banditizmu ir antisovietiniu pagrindžiu Kauno apskrityje 1945 m. nuo sausio 1 d. iki balandžio 1 d. Agentūrinės-operatyvinės ir karinės veiklos pagrindinės išvados. Nuo Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininko majoro Kerino, 1945-04-18, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 104.

⁶⁹ NKVD kovai su banditizmu skyriaus vyr. oper. įgaliotinio valstybės saugumo vyr. leitenanto Čiurokovo raportas LSSR NKVD kovai su banditizmu skyriaus viršininkui valstybės saugumo pulkininkui drg. Gusevui, 1945-04-15, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 114–116.

⁷⁰ Pažyma apie gaujų pasirodymus Kauno apskrityje 1945 m. balandžio mėnesį. Nuo Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininko majoro Kerino, data nenurodyta, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 125.

⁷¹ Ten pat, l. 125–127.

⁷² Pažyma apie gaujų pasirodymus Kauno apskrityje 1945 m. balandžio mėnesį. Nuo Kauno apskrities NKVD skyriaus viršininko majoro Kerino, data nenurodyta, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 126.

⁷³ SSRS valstybės saugumo komisaro pavaduotojo – valstybės saugumo 2-ojo rango komisaro B. Kobulovo, SSRS NKVD komisaro pavaduotojo generolo pulkininko Apolonovo, SSRS NKVD–NKGB įgaliotinio Lietuvai valstybės saugumo komisaro Tkačenkos paaiškinamasis raštas SSRS NKVD liaudies komisarui, valstybės saugumo generaliniam sekretoriui draugui L. Berijai apie kovos su banditizmu ir antisovietinių pagrindžiu eiga Lietuvos SSR, 1945-06-10, LYA, f. K-21, ap. 1, b. 3, l. 4, 5.

⁷⁴ Ten pat, l. 5.

⁷⁵ Kauno apskrities NKVD sk. viršininko Kerino paaiškinamasis raštas LSSR NKVD liaudies komisarui generolui majorui drg. Bartašiūnui apie kovos rezultatus su banditizmu ir antisovietinių pagrindžiu nuo 1945 m. balandžio 1 d. iki liepos 1 d., LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 193.

⁷⁶ SSRS valstybės saugumo komisaro pavaduotojo – valstybės saugumo 2-ojo rango komisaro B. Kobulovo, SSRS NKVD komisaro pavaduotojo generolo pulkininko Apolonovo, SSRS NKVD–NKGB įgaliotinio Lietuvai valstybės saugumo komisaro Tkačenkos paaiškinamasis raštas SSR SSRS NKVD liaudies komisarui, valstybės saugumo generaliniam sekretoriui drg. L. Berijai

apie kovos eigą su banditizmu ir antisovietiniu pogrindžiu Lietuvoje, 1945-06-10, LYA, f. K-21, ap. 1, b. 3, l. 8, 9.

⁷⁷ SSRS NKGB liaudies komisaro pavaduotojo, valstybės saugumo 2-ojo rango komisaro Kobulovo įsakymas per VČ operatyvinių sektorių viršinkams, 1945-06-12, LYA, f. K-21, ap. 1, b. 2, l. 10.

⁷⁸ Kauno apskrities NKVD viršininko Kerino paaiškinamasis raštas LSSR NKVD liaudies komisarui generolui majorui drg. Bartasiūnui apie kovos su banditizmu ir antisovietiniu pogrindžiu rezultatus 1945 m. nuo balandžio 1 d. iki liepos 1 d., LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 192.

⁷⁹ Informacija apie buržuazinių nacionalistų nužudytus asmenis ir teroristinę veiklą Kauno apskrityje, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 73, l. 3.

⁸⁰ Kauno apskrities NKVD sk. viršininko majoro Kerino paaiškinamasis raštas LSSR VRM Liaudies komisarui generolui majorui drg. Bartasiūnui apie kovos su banditizmu ir antisovietiniu pogrindžiu

rezultatus Kauno apskrityje nuo 1945-07-01 iki 1945-10-01, 1945-10-17, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 965, l. 266, 267.

⁸¹ Kauno apskrities NKVD viršininko majoro Kerino pažyma „Apie politinę ir operatyvinę padėtį Kauno apskrityje 1945 m. liepos 18 d.“ Pažyma gauta 1945-09-05, Nr. 340, LYA, f. K-11, ap. 1, b. 1189, l. 62.

⁸² LKP(b) CK VII plenumo stenograma, 1945-08-24, LYA, f. 1771, ap. 8, b.14, l. 125.

⁸³ Ten pat, l. 85.

⁸⁴ Ten pat, l. 135.

⁸⁵ Ten pat, l. 135.

⁸⁶ Ten pat, l. 170, 178–181.

Gauta 2019 09 11
LGGRTC, genocido ir
rezistencijos tyrimo dapertamentas,
Specialiųjų tyrimų skyrius,
Didžioji g.17, Vilnius

Gintautas Miknevičius

REPRISAL ACTIONS OF PARTISANS IN KAUNAS COUNTY (1944-1952)

Part I

Summary

Part I of this Article analyses campaigns of the partisans in Kaunas county and Kaunas city that took place in 1944-1945. Kaunas county geographically was a mid-point of Lithuania, it bordered the counties of Šakiai, Raseiniai, Kėdainiai, Ukmergė, Trakai (from April 1946 – Kaišiadorys), Alytus and Marijampolė. In 1944 the county consisted of 16 rural districts: Aukštoji Panemunė (164 km²), Babtai (224 km²), Čekiškė (252 km²), Garliava (152 km²), Jonava (418 km²), Kruonis (230 km²), Lapės (115 km²), Pakuonis (122 km²), Pažaislis (71 km²), Raudondvaris (103 km²), Rumšiškės (128 km²), Seredžius (83 km²), Vandžiogala (269 km²), Veliuona (134 km²), Vilkija (152 km²), Zapyškis (117 km²). The territory of this part of the county – 2734 km². The city of Kaunas is not included, the territory of which – 130 km². Thus, the entire territory of the county, including the city of Kaunas, occupied 2864 km². In June 1945, Kaunas county had 24 thousand households and 107 thousand population. In the summer 1945, 86 064 inhabitants lived in Kaunas city.

On June the 23rd 1944, the Soviet Army started the Strategic Offensive Operation “Bagration”. During this operation, the German group “Centro” was destroyed. At the beginning of July, Soviet forces – units of the 1st Baltic and 3rd Belorussian Front– invaded the territory of Lithuania. In Kaunas county, the divisions of the 3-rd Belorussian Front were fighting, who reached this county

by the end of July. By middle-August, the entire territory of Kaunas county was occupied.

The organized partisan warfare against the Soviets in Kaunas county started in November 1944. Already in December it spread throughout the entire county, and Kerinas, who was the head of Kaunas NKVD division, called this phenomenon an uprising against the Soviet authorities. Partisan platoons used to contain up to 100 people, these platoons used to join other groups of partisans. Such platoons used to occupy the centres of rural districts and fight NKVD battalions. In 1944, during campaigns of the partisans, 45 people were killed.

NKVD-people, having been intimidated by partisan struggle, organized chekist-military operations, during which they managed to destroy large platoons of partisans, therefore, from the year 1945 on, the partisans changed their tactics and started to use another way of fighting – partisan platoons were divided into groups consisting of 5-10 people and then Soviet repressive bodies encountered difficulties in detecting and destroying platoons of partisans. Mostly, the partisans attacked collaborators with the Soviet authorities, and especially – their military squads. The most famous assault of the partisans in 1945 in Kaunas county, was an attack on Seredžius rural district, during which a military platoon of the collaborators was annihilated totally. In total, during the campaigns of the year 1945, the partisans killed 173 people.